

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOSOFIJOS FAKULTETAS
PSICHOLOGIJOS INSTITUTAS

Greta Zakarevičiūtė

Sveikatos psichologijos studijų programa
Magistro darbas

**Kas mus skatina laikytis COVID-19 prevencijos rekomendacijų? Asmenybės,
konspiracinių įsitikinimų, pasitikėjimo informacijos šaltiniais bei suvoktos
grėsmės vaidmuo**

Darbo vadovas: Doc., dr. Antanas Kairys

Vilnius 2021

SANTRAUKA.....	3
SUMMARY.....	4
SVARBIAUSIOS SAŲVOKOS.....	5
PRATARMĖ.....	6
1. ĮVADAS.....	8
1.1. Koronavirusinė liga (COVID-19) ir jos prevencija.....	8
1.1.1. COVID-19 plitimas bei keliamos grėsmės.....	9
1.1.2. COVID-19 pandemijos valdymas Lietuvoje.....	10
1.2. COVID-19 prevencijos rekomendacijų laikymosi veiksniai.....	11
1.3. Asmenybės bruožų ir COVID-19 prevencijos rekomendacijų laikymosi sąsajos.....	12
1.3.1. Didžiojo penketo modelis.....	12
1.3.2. Asmenybės bruožai ir rekomendacijų laikymais.....	14
1.4. Konspiracinių įsitikinimų ir COVID-19 prevencijos rekomendacijų laikymosi sąsajos.....	16
1.4.1. Konspiracinių įsitikinimų samprata.....	16
1.4.2. Konspiraciniai įsitikinimai ir su sveikata susijęs elgesys.....	17
1.4.3. COVID-19 konspiraciniai įsitikinimai ir prevencinių rekomendacijų laikymasis.....	17
1.5. Suvokta grėsmė ir COVID-19 prevencijos rekomendacijų laikymosi sąsajos.....	18
1.6. Tyrimo tikslas, klausimai ir hipotezės.....	19
2. TYRIMO METODIKA.....	22
2.1. Tyrimo dalyviai.....	22
2.2. Tyrimo instrumentai.....	22
2.3. Tyrimo eiga.....	24
2.4. Duomenų analizė.....	25
3. REZULTATAI.....	26
4. REZULTATŲ APTARIMAS.....	31
IŠVADOS.....	35
LITERATŪRA.....	36
PRIEDAI.....	45
1 priedas. Normalumo tikrinimo rezultatai.....	45
2 priedas. COVID-19 prevencijos rekomendacijų laikymosi klausimynas.....	46
3 priedas. COVID-19 konspiracinių įsitikinimų klausimynas.....	47

SANTRAUKA

Kas mus skatina laikytis COVID-19 prevencijos rekomendacijų? Asmenybės, konspiracinių įsitikinimų, pasitikėjimo informacijos šaltiniais bei suvoktos grėsmės vaidmuo

Greta Zakarevičiūtė

Vilnius, Vilniaus universitetas, 2021

47 psl.

Sėkmingas COVID-19 pandemijos valdymas neatsiejamas nuo oficialių prevencijos rekomendacijų laikymosi. Nors neseniai sukurtos vakcinos suteikia vilties, kad viruso plitimas bus sustabdytas, prasidėjus masinei žmonių vakcinacijai, prevencinis žmonių elgesys vis dar išlieka labai aktualus. Nuo COVID-19 pandemijos pradžios pradėjusios skliti sąmokslų teorijos, nevienareikšmiai jau atliktų tyrimų apie rekomendacijų laikymosi veiksmius rezultatai, ir tokio pobūdžio tyrimų trūkumas Lietuvoje, paskatino sudaryti teorinėmis prielaidomis paremtą hipotetinį tyrimo modelį. Šiuo darbu siekta įvertinti asmenybės bruožų, konspiracinių įsitikinimų, pasitikėjimo informacijos šaltiniais bei suvoktos grėsmės sąsajas su COVID-19 prevencijos rekomendacijų laikymosi ir šių konstruktyvų prognostinę vertę, numatant COVID-19 prevencijos rekomendacijų laikymąsi. Tyrime dalyvavo 280 respondentų (228 moterys bei 52 vyrai), o jų amžius svyravo nuo 18 iki 70 metų ($M=33,60$; $SD=13,26$). Tyrimo dalyviai pildė šiuos instrumentus: BFI-10, sąmokslinio mentaliteto, COVID-19 konspiracinių įsitikinimų, pasitikėjimo informacijos šaltiniais, COVID-19 prevencijos rekomendacijų laikymosi bei suvoktos grėsmės klausimynus. Spearman koreliacijos rezultatai atskleidė, jog sutarumas, COVID-19 konspiraciniai įsitikinimai, pasitikėjimas oficialiais informacijos šaltiniais bei suvokta grėsmė yra teigiamai susiję su prevencinių rekomendacijų laikymosi. Kelių analizė parodė, kad sutarumas, pasitikėjimas informacijos šaltiniais bei suvokta grėsmė tiesiogiai prognozuoja rekomendacijų laikymąsi. Tuo tarpu COVID-19 konspiraciniai įsitikinimai netiesiogiai numato rekomendacijų laikymąsi, sumažindami pasitikėjimą oficialiais informacijos šaltiniais ir taip lemdami žemesnę rekomendacijų laikymąsi. Šis tyrimas išryškino konspiracinių įsitikinimų bei pasitikėjimo informacijos šaltiniais svarbą prevenciniam elgesiui. Atsižvelgiant į augančią dezinformaciją apie naujai sukurtas vakcinas, tolimesni prevencinio elgesio tyrinėjimai, galėtų analizuoti pasitikėjimo oficialiais informacijos šaltiniais, tikėjimo sąmokslų teorijomis bei ketinimų skiepytis sąsajas.

SUMMARY

What drives us to comply with COVID-19 prevention recommendations? The role of personality, conspiracy beliefs, trust in information sources and perceived threat

Greta Zakarevičiūtė

Vilnius, Vilniaus universitetas, 2021

47 p.

Compliance with official prevention recommendations is essential for a successful COVID-19 pandemic control. Even though recently developed vaccines give hope that the prevalence of this infection will be stopped after a mass vaccination, preventive health behavior remains relevant. Rise of conspiracy theories after the beginning of COVID-19 pandemic, ambiguous results of past studies about compliance with preventive recommendations and lack of such studies in Lithuania stimulated to construct a hypothetical study model based on theoretical presumptions. The goal of this study was to evaluate a connection between personality, conspiracy beliefs, trust in information sources, perceived threat and adherence to COVID-19 prevention recommendations, and to provide a prognostic value of these predictors when complying with the recommendations. There were 280 respondents (228 women and 52 men) from 18 to 70 years old ($M=33.60$; $SD=13.26$) included in the study. Participants filled: BFI-10 questionnaire, conspiracy mentality questionnaire, COVID-19 conspiracy beliefs questionnaire, trust in information sources questionnaire and compliance with COVID-19 prevention recommendations questionnaire. Spearman correlation results showed that agreeableness, COVID-19 conspiracy beliefs, trust in information sources and perceived threat correlate with compliance with prevention recommendations. Path analysis showed that agreeableness, trust in information sources and perceived threat are positively related with adherence to prevention recommendations. Meanwhile conspiracy beliefs indirectly anticipate compliance with the recommendations, by reducing trust in information sources and in that way lead to lower adherence to the recommendations. This study highlights the importance of conspiracy beliefs and trust in information sources to preventive health behavior. Further studies about preventive health behavior should analyze the connection between trust in official information sources, conspiracy beliefs and intent to receive the vaccine taken to consideration the increasing disinformation about newly developed vaccines.

SVARBIAUSIOS SAŲVOKOS

Asmenybės bruožai - ganėtinai stabilūs minčių, jausmų ir elgesio paternai, kurie atskleidžia individualius žmonių skirtumus (Roberts & Mroczek, 2008).

Konspiraciniai įsitikinimai - tikėjimas konkrečia sąmokslu teorija ar jų rinkiniu (Douglas et al., 2019).

Suvokta grėsmė - žmogaus subjektyvus neigiamų pasekmių ar susirgimo tikimybės įvertinimas (Peak, & Hove, 2017).

PRATARMĖ

Ilgiau nei metus trunkanti COVID-19 pandemija paveikė kiekvieną iš mūsų ir privertė prisitaikyti prie naujo gyvenimo būdo. Apsauginių, medicininių veido kaukių dėvėjimas, rankų dezinfekavimas, nuotolinis mokymasis, darbas, bendravimas, atrodo, tapo įprastine gyvenimo dalimi. Deja, ne visi žmonės nori ar gali prisitaikyti prie šių pokyčių, o kai kurie netgi jiems priešinasi. Viešose erdvėse pastebime žmones, kurie iš viso nedėvi arba netaisyklingai dėvi veido kaukes, nesilaiko socialinio atstumo ar kitų prevencinių rekomendacijų. Ypač daug pasipriešinimo galime išvysti socialiniuose tinkluose, kuriuose yra ne tik skleidžiamas pasipiktinimas galiojančiais apribojimais, bet ir platinami įvairiausi mitai: kad kaukių dėvėjimas yra neveiksmingas ar netgi kenksmingas kvėpavimo takams, o visa pandemija apskritai yra išgalvota.

Nenuostabu, kad ši pasaulinė pandemija tapo viena svarbiausių ir šiuo metu aktualiausių mokslinių tyrinėjimų sritimi. Jau nuo pirmosios epidemijos bangos pradžios, tyrėjai siekė išsiaiškinti, kaip paskatinti žmones laikytis prevencijos priemonių. Visų pirma, tam tikslui buvo atlikti prevencijos priemonių, o ypač medicininių kaukių dėvėjimo, veiksmingumo tyrimai, kurie atskleidė nors ir dalinę kaukių suteikiamą apsaugą nuo infekcijos, tačiau išryškino jų dėvėjimo naudingumą psichikos sveikatai (Greenhalgh, et al., 2020). Tyrimai atskleidė, kad kaukių dėvėjimas padidina asmeninės kontrolės jausmą, todėl susilpnėja nerimas ir beviltiškumas, kuris ypač gali sustiprėti pandemijos kontekste, kuriame yra daug neapibrėžtumo bei kyla pavojus žmogaus sveikatai ar netgi gyvybei (Wang, et. al., 2020). Nors COVID-19 prevencijos priemonės didžiąją dalimi yra pagrįstos ankstesnių epidemijų patirtimi bei mokslu, kaip minėjome anksčiau, ne visi žmonės joms pritaria ir jų laikosi. Šioje vietoje galimai išryškėja ne tik pasitikėjimo mokslu, bet ir pasitikėjimo informacijos šaltiniais bei institucijomis, atsakingomis už pandemijos valdymą svarba, siekiant sustiprinti žmonių motyvaciją laikytis prevencinių rekomendacijų.

COVID-19 kontekste jau atlikta nemažai tyrimų, siekiant išsiaiškinti kas žmones skatina laikytis prevencijos priemonių. Tyrimuose pasitelkti įvairūs elgesio keitimą aiškinantys teoriniai modeliai, pvz., įsitikinimų dėl sveikatos, apsaugos motyvacijos, pagrįstų veiksmų teorijos, analizuojantys įvairius veiksnius, galinčius paaiškinti, kas skatina žmones keisti elgesį. Jų rezultatai atskleidė, kad prevencinių priemonių laikymuisi turi įtakos demografiniai (lytis, išsilavinimas, šeiminei padėtis, amžius) bei įvairūs psichologiniai veiksniai, tokie kaip asmenybės bruožai, nuostatos, rizikos vertinimas ir panašiai. Deja, labai nedaug tyrimų analizuoja konspiracinių įsitikinimų (sąmokslinio mentaliteto) poveikį rekomendacijų laikymuisi, kuris yra ypač aktualus atsižvelgiant į COVID-19 sukeltą dezinformacijos bangą.

Taigi, nors prevencinių priemonių laikymasis pandemijos metu yra tyrinėjamas gan plačiai, svarbu atkreipti dėmesį tai, kad dažniausiai yra tiriama tik viena prevencinio elgesio forma (dažniausiai kaukių dėvėjimas ar socialinio atstumo laikymasis), o studijų rezultatai apie prognostinius rekomendacijų veiksnius yra nevienareikšmiai. Svarbu paminėti ir tai, kad skirtingos pasaulio šalys, pasirenka nevienodas pandemijos valdymo strategijas, o epidemiologinė situacija jose tai pat skiriasi, todėl labai svarbus kontekstas, kuriame yra tyrinėjami rekomendacijų laikymosi prognostiniai veiksniai. Lietuvoje ypač trūksta tyrimų, kurie analizuotų COVID-19 prevencijos rekomendacijų laikymąsi ir jų prognozuojančius veiksnius, todėl šiame darbe tyrinėsime asmenybės bruožų, konspiracinių įsitikinimų, pasitikėjimo informacijos šaltiniais bei suvoktos grėsmės vaidmenį numatant rekomendacijų laikymąsi.

1. ĮVADAS

1.1. Koronavirusinė liga (COVID-19)

Koronavirusinė liga (COVID-19) yra infekcinė kvėpavimo takų liga, kurią sukelia naujai atrastas koronavirusas (SARS-CoV-2) (WHO, n.d.). Užkrečiamųjų ligų ir AIDS centro (ULAC) duomenimis, apie 80 proc. užsikrėtusiųjų šiuo koronavirusu suserga COVID-19 liga, kuri gali pasireikšti lengvais simptomais arba besimptomė forma. Likusiai daliai užsikrėtusiųjų pasireiškia sunkesni simptomai (aukštas karščiavimas, dusulys ir kt.), dėl kurių žmonėms gali prireikti hospitalizacijos. Sunkiausiai COVID-19 ligos atvejais gali išsivystyti pneumonija (plaučių uždegimas), ūmus kvėpavimo nepakankamumas ir kitos komplikacijos, kurios visos gali sukelti mirtį. Tyrimai rodo, kad klinikinis sveikatos būklės pablogėjimas gali pasireikšti dažniausiai antrąją ligos savaitę (European Centre for Disease Prevention and Control, n.d.). WHO (n.d.) duomenimis, dažniausi ligos simptomai: karščiavimas, sausas kosulys ir nuovargis. Rečiau pasireiškia gerklės, galvos raumenų ar sąnarių skausmas, nosies užgulimas, viduriavimas, pykinimas ar vėmimas, konjunktyvitas, skonio ar kvapo praradimas, įvairūs odos bėrimai, šaltkrėtis ar galvos svaigimas. Prie sunkių simptomų priskiriami: pasunkėjęs kvėpavimas ar dusulys, krūtinės skausmas ar spaudimas, apetito praradimas bei ypač aukšta temperatūra (aukštesnė nei 38 ° C). WHO (n.d.) praneša, kad dauguma užsikrėtusiųjų patiria lengvo ar vidutinio sunkumo simptomus ir pasveiksta be hospitalizacijos. Tačiau svarbu paminėti tai, jog ligos simptomų raiška ir jų sunkumas priklauso nuo žmogaus sveikatos būklės. Vyresnio amžiaus (nuo 60 metų) žmonės arba turintys kitų sveikatos problemų bei sergantys širdies ir kraujagyslių ligomis, diabetu, lėtinėmis kvėpavimo takų ligomis ar vėžiu yra linkę susirgti sunkesne koronavirusinės ligos forma.

Užkrečiamųjų ligų ir AIDS centro (n.d.) duomenimis, koronavirusas plinta oro lašeline būdu t.y. per orą kvėpavimo takų sekretų lašeliais, kuriuos užsikrėtę žmonės išskiria į aplinką čiaudėdami, kosėdami ar iškvėpdami. Tokiu atveju tarp žmonių būtinas gana artimas kontaktas (manoma, kad ne didesnis nei 2 metrai). Teigiama, kad tai yra pagrindinis infekcijos plitimo būdas. Tačiau užsikrėsti įmanoma ir liečiant įvairius aplinkos daiktus, kurie yra užteršti virusu (pavyzdžiui, sergantis nusičiaudėjo neužsidengęs ir lašeliai nusėdo ant stalo ar kitų paviršių). Sveikas asmuo palietęs tokį paviršių, o vėliau nešvariomis rankomis pasitrynęs akis ar pasikrapštęs nosį gali užsikrėsti. Deja, dar nėra aišku kaip ilgai ant skirtingų medžiagų virusas išlieka aktyvus. Europos ligų prevencijos ir kontrolės centro duomenimis inkubacinis laikotarpis (t. y. laikotarpis nuo užsikrėtimo iki simptomų atsiradimo) yra nuo 2 iki 14 dienų. Ir nors virusas sveikam žmogui dažniausiai perduodamas nuo užsikrėtusio žmogaus, kuris jau patiria tam tikrus ligos simptomus (pvz., kosti), yra įrodymų, kad virusas gali būti perduotas dar 2 dienas prieš pasirodant simptomams, tačiau vis dar neaišku ar sergantis, tačiau nepatiriantys simptomų asmenys gali perduoti infekciją.

Atsižvelgiant į viruso plitimo būdą, siekiant sulėtinti infekcijos plitimą ir nuo jos apsisaugoti WHO (n. d.) teigimu labai svarbu rūpintis tinkama higiena: reguliariai plauti rankas su muilu ir vandeniu arba naudoti dezinfekcinį skystį, neliesti veido, laikytis čiaudėjimo ar kosėjimo etiketo, palaikyti bent 2 metrų socialinį atstumą, vengti didelių susibūrimų ar nebūtinų kelionių bei susilaikyti nuo rūkymo ar kitų veiklų, kurios silpnina plaučių veiklą. Neseniai sukurti skiepai nuo COVID-19 yra pati naujausia prevencinė priemonė, kuri padeda apsisaugoti nuo koronaviruso ir jo keliamų komplikacijų.

1.1.1. COVID-19 plitimas bei keliamos grėsmės

2019 metų pabaigoje, Kinijoje, Wuhan mieste, naujo koronaviruso (SARS-CoV-2) sukelta liga (COVID-19) greitai išplito po visą pasaulį. Pasaulio sveikatos organizacija (PSO) 2020 metų sausio 30 dieną dėl COVID-19 protrūkio paskelbė tarptautinės svarbos visuomenės sveikatos ekstremalią situaciją. Tų pačių metų kovo 11d. sparčiai padaugėjus atvejų už Kinijos ribų, PSO generalinis direktorius Tedros Adhanom Ghebreyesus paskelbė, kad protrūkį galima apibūdinti kaip pandemiją. Tuo metu 114 šalių buvo pranešta apie daugiau kaip 118 000 atvejų ir užregistruota 4291 mirtis. Iki kovo vidurio Europos regionas tapo epidemijos epicentru, kuriame užfiksuota apie 40% visame pasaulyje patvirtintų atvejų (WHO, 2020).

Svarbu suprasti tai, jog COVID-19 kelia grėsmę ne tik fizinei žmonių sveikatai. Dėl koronaviruso protrūkio žlunga pasaulinės visuomenės sveikatos ir socialinės sistemos (Talevi et al., 2020). Intensyviosios terapijos skyriai kai kuriose šalyse yra visiškai perpildyti. Ypač griežtos pandemijos prevencijos priemonės, privalomas mokyklų uždarymas, visų neesminių komercinių ir produkcinių veiklų sustabdymas rimtai paveikia visų žmonių kasdienį gyvenimą, darbą, veiklą bei kelia pavojų ekonominėms organizacijoms (Ayittey et al., 2020). Nepaisant to, ar pavyks sėkmingai suvaldyti pandemijos protrūkį, viruso plitimas ir gyvenimas karantino sąlygomis neišvengiamai turi ir turės psichologinį poveikį (Rubin, 2020; Zhu, 2020). Poveikis gali pasireikšti skirtingais aspektais: nuo psichikos sveikatos padarinių žmonėms, kuriuos paveikė COVID-19 iki socialinių bei ekonominių padarinių bendrajai populiacijai, kurie gali būti siejami su taikomomis prevencinėmis priemonėmis.

COVID-19 pandemija kelia ir kitų iššūkių, PSO direktoriaus teigimu, šios infekcijos protrūkis sukėlė ir milžinišką infodemiją. Infodemija – reiškinys, kuris apibūdina ypač greitą tiek patikimos, tiek ir nevalidžios informacijos plitimą internete ar kituose komunikacijos kanaluose (WHO, 2020). Prasidėjus COVID-19 pandemijai, su ja susijusios informacijos kiekiai ir jos vartojimas išaugo labai greitai ir reikšmingai (Ashrafi-Rizi, & Kazempour, 2020). PSO (2020) pabrėžė, kad infodemija kelia rimtą grėsmę visuomenės sveikatai, piliečių veiksams, socialiniam sutelktumui ir politiniam kraštovaizdžiui kaip visumai. Baines ir Elliott (2020) reaguodamas į šį

reiškinių, paskelbė tris svarbias išvadas. Pirmoji – infodemija savo dydžiu ir greičiu yra atvejis, neturintis precedento. Antroji – netikėtų melagingų informacijos formų atsiranda kasdien. Ir trečioji – nėra visuotinio sutarimo, kaip geriausiai klasifikuoti klaidingų pranešimų tipus. Individualiame lygmenyje, infodemija sukelia pasimetimą informacijos gavėjams. Dėl informacijos pertekliaus, dezinformacijos, misinformacijos, malinformacijos kyla ne tik nerimas, bet ir tampa sudėtinga atsirinkti patikimą informaciją. Dabartinėje pandemijoje, neigiamas informacijos šališkumas, sukeliantis katastrofinį mąstymą ir teigiamas informacijos šališkumas, sukeliantis nerealistišką optimizmą yra keli iš infodemijos keliamų rizikų ir pasekmių pavyzdžių (Van den Broucke, 2020). Galiausiai, negebėjimas atsirinkti patikimos informacijos ir patikėjimas dezinformacija gali paskatinti žmones nesilaikyti prevencinių rekomendacijų. Apibendrinant, dabartinės infodemijos mąstai ir jos keliami pavojai tampa pasauliniu moksliniu iššūkiu (Luengo-Oroz et al., 2020).

1.1.2. COVID-19 pandemijos valdymas Lietuvoje

Lietuvos Vyriausybė 2020 metų vasario 26 dieną paskelbė valstybės lygio ekstremalią situaciją visoje šalyje dėl naujojo koronaviruso (COVID-19) plitimo grėsmės. Nors šalyje tuo metu nei įtariamų, nei patvirtintų naujojo koronaviruso infekcijos atvejų nebuvo nenustatyta, Sveikatos apsaugos ministerijos (SAM) Ekstremalių situacijų operacijų centras (ESOC) iš anksto ėmėsi aktyvių prevencinių veiksmų, siekiant apsaugoti žmones nuo galimų grėsmių. Pirmasis koronavirusinės infekcijos atvejis Lietuvoje nustatytas vasario 28 d. Atsižvelgiant į situaciją dėl koronaviruso plitimo, Vyriausybė 2020 metų kovo 15 d. neeiliniame posėdyje nutarė paskelbti karantiną visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje. Karantino režimo trukmė – nuo 2020 m. kovo 16 d. 00 val. iki birželio 16 d. 24 val. Nuo birželio 17 d. – valstybės lygio ekstremaliosios situacijos režimas (Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija, n.d.).

Atsižvelgiant į prastėjančią epidemiologinę situaciją, siekiant suvaldyti tolimesnę COVID-19 ligos plitimą, Lietuvos Vyriausybė 2020 m. Lapkričio 7 d. atnaujino karantino režimą (Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija, n.d.). Šalyje įsigaliojo griežti ribojimai: be svarbių priežasčių draudžiamas judėjimas tarp savivaldybių, negalimi daugiau nei vienos šeimos ar namų ūkio artimi kontaktai, privalomas kaukių dėvėjimas tiek atvirose, tiek ir uždaroje viešose vietose, vykdomas tik nuotolinis ugdymas, apribotos kontaktinės paslaugos, leidžiama dirbti parduotuvėms, kurių pagrindinė veikla yra maisto, veterinarijos, vaistinių, optikos prekių ir ortopedijos techninių priemonių pardavimas, draudžiama visa kultūrinė ar pramoginė veikla. Viso karantino metu namus rekomenduojama palikti tik esant būtinybei, tai yra, kai keliaujama į darbą, prekybos vietą ar sveikatos priežiūros įstaigą. Tiesa, vienas namų ūkis gali išeiti pasivaikščioti

atviroje erdvėje. Be šių ribojimų ir toliau išlieka rekomendacijos rūpintis asmenine higiena, plauti ar dezinfekuoti rankas, reguliariai vėdinti gyvenamąsias patalpas (Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija, n.d.).

Bulotaitės ir kolegų (2021) antrojo karantino pradžioje atlikto tyrimo duomenimis, nuo 86 iki 99 proc. respondentų laikėsi rekomendacijų dėvėti kaukes, laikytis atstumo bendraujant, riboti nebūtinus kontaktus, rečiau lankytis prekybos vietose, laikytis saviizoliacijos taisyklių, tačiau ateityje laikytis šių rekomendacijų ketina mažiau. Tyrimo autoriai šią mažėjančią rekomendacijų laikymosi tendenciją mėgina aiškinti tuo, kad žmonės galimai pavargo nuo įvairių ribojimų, o įtakos galėjo turėti ir atsiradusi viltis, jog artėjanti visuotinė vakcinacija išspręs problemą, jie įgis antikūnų ir prevencinis elgesys nebebus toks aktualus. Svarbu paminėti ir tai, kad apie 25 proc. tirtų respondentų kol kas neplanuoja skiepytis arba abejoja dėl šio sprendimo. Šis tyrimas atskleidė ir prognostinius veiksnius, tokius kaip palanki asmeninė nuostata, socialinė norma, polinkis priskirti atsakomybę už savo sveikatą reikšmingiems asmenims bei mažesnis pasikliovimas likimu ketinimams ir toliau laikytis rekomendacijų. O kokia situacija yra šiuo metu? Karantinas pratęstas iki vasaros pradžios, nors ribojimai pamažu švelnėja, o vakcinacijos procesas įsibėgėja, tačiau situacija šalyje vis dar išlieka labai įtempta, todėl labai svarbu, kad asmenys ir toliau laikytųsi galiojančių karantino ribojimų ir rekomenduojamų prevencijos priemonių, o tam įtakos gali turėti ir kiti, Lietuvoje netyrinėti prognostiniai veiksniai.

1.2. COVID-19 prevencijos rekomendacijų laikymosi veiksniai

Sėkmingas pandemijos valdymas neatsiejamas nuo oficialių rekomendacijų laikymosi, tačiau ne visi žmonės jų laikosi. Kyla klausimas, o kas mus skatina laikytis COVID-19 prevencijos rekomendacijų? Bandydami nustatyti, kas motyvuoja žmones laikytis prevencinių priemonių, nemažai tyrėjų kėlė prielaidas, kad šį elgesį gali veikti asmenybės bruožai, kadangi jie atspindi individualius skirtumus, kaip žmonės mąsto, jaučiasi ir elgiasi (Aschwanden et al., 2020; Carvalho, Pianowski, & Gonçalves, 2020). Svarbu paminėti tai, kad studijų apie asmenybės bruožus bei COVID-19 prevencijos rekomendacijų laikymąsi rezultatai yra nevienareikšmiai, o tai ne tik reikalauja tolimesnių tyrinėjimų, bet ir leidžia daryti prielaidą, jog ryšys tarp asmenybės bruožų bei rekomendacijų laikymosi yra netiesioginis (Schmeisser, Renström, & Bäck, 2020), todėl būtina atsižvelgti ir į kitus kintamuosius.

Vienas iš faktorių, kuris yra susijęs su asmenybės bruožais (Mondak & Halperin, 2008; Freitag & Ackermann, 2016) bei prevencinio elgesio laikymusi pandemijų metu (Condon & Sinha, 2010; Prati, Pietrantonio & Zani, 2011; Vinck et al., 2019; Gilles et al., 2011) yra institucinis pasitikėjimas. Lietuvoje oficialią informaciją apie COVID-19 plitimą bei jos prevencijos priemones

teikia Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerija, todėl pasitikėjimas šia institucija yra ypač svarbus. Deja, pandemijos valdyme netrūko sumaišties ir pasimetimo: informacija apie COVID-19 buvo labai greitai kintanti ir paini, Lietuvą purtė skandalai dėl neaprupintų apsauginėmis priemonėmis medikų, neskaidraus greitųjų testų pirkimo, NVSC neapskaitytų mirčių skaičiaus, nesklandaus vakcinavimo proceso. Visi šie įvykiai sukėlė pasipiktinimą visuomenėje ir, galimai, nepasitikėjimą institucijomis, atsakingomis už pandemijos valdymą, o tai gali paveikti ir rekomendacijų bei karantino ribojimų laikymąsi. Tyrimai rodo, kad žmonės, kurie nepasitiki sveikatos priežiūros sistema, yra mažiau linkę laikytis rekomenduojamų prevencijos priemonių, kai jos yra gaunamos iš šaltinių, kuriais jie nepasitiki (Weiss & Paasche-Orlow, 2020). Atsižvelgiant į COVID-19 sukeltą infodemiją, labai svarbu, kad žmonės ne tik gebėtų pasirinkti patikimus, oficialius informacijos šaltinius bet ir, žinoma, jais pasitikėtų.

Dar vienas veiksnys susijęs, ne tik su asmenybės bruožais, bet ir rekomendacijų laikymusi bei pasitikėjimu informacijos šaltiniais yra konspiraciniai įsitikinimai. Teiginiai, kad COVID-19 sukelia elektromagnetinės bangos perduodamos per 5G ryšio bokštus arba, kad vyriausybės tyčia kelia paniką, siekdamas įvesti griežtas gyventojų kontrolės priemones, greitai išplito visame pasaulyje prasidėjus šiai pandemijai (Depoux et al., 2020; Kouzy et al., 2020). Tikėtina, kad tokie konspiraciniai įsitikinimai, gali paskatinti žmones griebtis galimai žalingų prevencinių priemonių, nesilaikyti oficialių rekomendacijų, skirtų suvaldyti infekcijos plitimui, ar sąmoningai elgtis rizikingai bei taip platinti virusą (Pennycook et al., 2020).

Galiausiai COVID-19 pandemijos kontekste išryškėja ir suvoktos grėsmės vaidmuo. Suvokta grėsmė buvo plačiai tyrinėjama sveikatos psichologijos srityje kaip svarbus prevencinio elgesio veiksnys (van der Pligt, 1998). Šios pasaulinės krizės akivaizdoje, kurioje kyla reali grėsmė žmogaus sveikatai ar netgi gyvybei, tikslus grėsmės suvokimas gali reikšmingai paveikti prevencinių rekomendacijų laikymąsi, siekiant apsaugoti save.

Toliau plačiau apžvelgsime asmenybės bruožų, konspiracinių įsitikinimų, pasitikėjimo informacijos šaltiniais ir suvoktos grėsmės sąsajas bei reikšmę rekomendacijų laikymuisi.

1.3. Asmenybės bruožų ir COVID-19 prevencijos rekomendacijų laikymosi sąsajos

1.3.1. Didžiojo penketo modelis

Siekiant suprasti žmonių elgesio motyvus, o šiuo atveju – karantino režimo ir rekomendacijų laikymąsi, svarbu atkreipti dėmesį į asmenybės bruožus. Asmenybės bruožai yra apibrėžiami kaip ganėtinai stabilūs minčių, jausmų ir elgesio paternai, kurie atskleidžia individualius žmonių skirtumus (Roberts & Mroczek, 2008). Buvo sukurti keli modeliai bei

teorijos, siekiant geriau suprasti ir tyrinėti šiuos individualius skirtumus skirtumus. Šiuo metu viena žinomiausių, plačiausiai ištyrinėtų ir dažniausiai praktiškai naudojamų teorijų yra Penkių faktorių asmenybės teorija (McCrae & Costa, 2008).

Didžiojo penketo modelis atsirado dėka daugybės nepriklausomų tyrėjų indėlio. G. Allport ir H. Odbert dar 1936 metais besiremdami leksiniu požiūriu sudarė beveik 18 000 terminų, kurie gali apibūdinti žmonių elgesio skirtumus, sąrašą, kurį vėliau suskirstė į kategorijas. Jų darbas suteikė pagrindą kitiems psichologams tęsti tyrinėjimus. Šiek tiek vėliau, R. Cattell naudodamas semantinę bei faktorinę analizę susiaurino šį sąrašą iki 16 bruožų. Tačiau daugelis psichologų tyrinėdami R. Cattell sąrašą nustatė, kad jį galima dar labiau susiaurinti iki penkių bruožų. Tarp šių psichologų buvo D. Fiske, W. T. Norman, L. Goldberg, R. R. McCrae ir P. T. Costa. Kai kurie tyrėjai vietoj Didžiojo Penketo vartoja Penkių Faktorių Modelio pavadinimą. Didžiojo Penketo terminas siejamas būtent su L. Goldberg asmenybės bruožų tyrinėjimais leksiniu požiūriu. Tuo tarpu Penkių Faktorių Modelio terminas dažniausiai yra siejamas su R. R. McCrae ir P. T. Costa darbais. Vis dėlto, šie du pavadinimai dažniausiai yra naudojami kaip sinonimai (John, Naumann, & Soto, 2008).

Didžiojo penketo modelis atspindi penkis pagrindinius asmenybės bruožus: neurotiškumą, ekstraversiją, atvirumą patirčiai, sutarumą bei sąmoningumą (John, Naumann, & Soto, 2008). Aptarkime šiuos bruožus plačiau:

- Neurotiškumas atspindi kontrastą tarp emocinio stabilumo ir neigiamo emocingumo: nerimo, nervingumo, liūdesio bei įtampos (John, Naumann, & Soto, 2008).
- Ekstraversija apibūdina energingą požiūrį į socialinį bei materialinį pasaulį. Šis bruožas atspindi draugingumą, aktyvumą tvirtabūdiškumą, teigiamą emocingumą (John, Naumann, & Soto, 2008).
- Sutarumas atspindi prosocialią ir bendruomenišką orientaciją į kitus bei apima tokias savybes kaip altruizmą, atjautumą, pasitikėjimą ir kuklumą (John, Naumann, & Soto, 2008).
- Atvirumas patirčiai apibūdina asmens protinio ir patirtinio gyvenimo plotį, gylį, originalumą ir sudėtingumą, bei išreiškia naujų, skirtingų poreikių siekimą (John, Naumann, & Soto, 2008).
- Sąmoningumas apibūdina socialiai paskirtą impulsų kontrolę, kuri palengvina į tikslą ar užduotį nukreiptą elgesį, pvz., mąstymą prieš veikimą, normų ir taisyklių laikymąsi, užduočių planavimą, organizavimą bei prioritetų nusistatymą (John, Naumann, & Soto, 2008).

Remiantis Didžiojo Penketo modeliu bruožai suprantami kaip individualių skirtumų matmenys, kadangi kiekvieno bruožo išreikštumas yra skirtingas tarp žmonių. Svarbu suprasti ir tai, kad bruožai yra tendencijos, o ne determinantai, o tai reiškia, kad elgesys didele dalimi yra nulemtas ir situacijos ypatumų. Bruožai atpažįstami iš stabilių ypatumų, o tai reiškia, kad jie nekinta per trumpą laiko tarpą. Galiausiai, bruožai atsispindi žmogaus mintyse, jausmuose bei veiksmuose (McCrae & Costa, 2008).

Nors Didžiojo penketo modelis, turi daug pranašumų (empirinis pagrindumas, praktinė modelio vertė, patvirtinimas tarpkultūriniais tyrimais, individualių skirtumų stabilumas), tačiau, kaip ir kitos teorijos, neišvengė kritikos (nepakankamas teorinis pagrindumas, modelio kūrimo pagrindas ir kt.). Vis dėlto, šis modelis plačiai taikomas praktiškai, o išplėtotą jo versiją yra vienas realiausių pretendentų tapti bendrai pripažįstama asmenybės teorija (Kairys, 2008). Dėl šio modelio pranašumų, tyrinėjant asmenybės bruožų bei COVID-19 prevencijos rekomendacijų sąsajas, remsimės būtent šiuo Didžiojo penketo modeliu.

1.3.2. Asmenybės bruožai ir prevencinių priemonių laikymosi sąsajos

Tyrimai rodo, jog Didžiojo penketo modelio asmenybės bruožai iš dalies paaiškina COVID-19 prevencijos rekomendacijų laikymąsi (Abdelrahman, 2020; Flesia et al., 2020; Kroencke et al., 2020). Rezultatai atskleidė, kad ekstravertams yra sudėtinga laikytis galiojančių prevencijos rekomendacijų, o ypač socialinio atstumo priemonių (Carvalho et al., 2020). Remiantis mobilumo duomenimis, ekstravertai pasižymėjo ne tik dideliu mobilumu pandemijos metu, bet ir aukštesniais ketinimais jį išlaikyti ateityje (Chan et al., 2020). Sunkumas laikytis socialinio atstumo priemonių sutampa su tipinėmis ekstraversijos charakteristikomis: draugiškumu, tendencija į artumą ir socialinius kontaktus (Soto & John, 2017).

Priešingai nei ekstravertai, sutarūs asmenys rodo mobilumo sumažinimą ir socialinio atstumo laikymąsi (Chan et al., 2020; Muto et al., 2020). Be to, sutarumas, tik moterų imtyje, buvo susijęs su mažesniu mobilumu praeityje bei tikimybe ir toliau likti namuose ateityje. Bogg ir Milad (2020) šiuos rezultatus aiškina didesniu pritarimu normoms, susijusioms su prevencinėmis priemonėmis. Sutarūs žmonės yra linkę elgtis socialiai priimtiniu būdu bei išlaikyti teigiamus santykius su kitais žmonėmis (Asselmann et al., 2020). Būtent konfliktų vengimas ir bendradarbiavimas šiems asmenims padeda prisitaikyti prie kasdienių pokyčių, kurių reikalauja sudėtingos aplinkybės (Koole et al., 2001). Be to, sutarūs asmenys pasižymi prosocialia orientacija ir empatiškumu, todėl siekimas apsaugoti kitus gali motyvuoti laikytis oficialių prevencijos priemonių (Zajenkowski et al., 2020).

Sąmoningumas yra dar vienas asmenybės bruožas, sietinas su aukštu rekomendacijų laikymusi (Bogg, & Milad, 2020; Chan et al., 2020; Carvalho et al., 2020). Tyrimai rodo, kad sąmoningumas numato įvairių COVID-19 prevencijos rekomendacijų laikymąsi: socialinio atstumo palaikymą bei kaukių ir pirštinių dėvėjimą (Bogg, & Milad, 2020; Chan et al., 2020; Carvalho et al., 2020). Šie rezultatai aiškinami tuo, kad sąmoningi asmenys skiria daugiau dėmesio savo sveikatai (Bogg & Roberts, 2013) laikosi medicininių nurodymų (Hill & Roberts, 2011), normų bei taisyklių (Marcus & Schuler, 2004; Roberts, Chernyshenko, Stark, & Goldberg, 2005).

Tuo tarpu neurotiškumo ir rekomendacijų laikymosi sąsajų tyrinėjimai atskleidžia nevienareikšmius rezultatus. Chan su kolegomis (2020) nustatė, kad aukštas neurotiškumas yra teigiamai susijęs su rekomendacija likti namuose, o Bogg ir Milad (2020) atskleidė, kad žemesnis neurotiškumas buvo susijęs su aukštesniu COVID-19 prevencijos gairių laikymusi. Ankstesnės studijos tai pat atskleidė nevienareikšmius rezultatus tarp su sveikata susijusio elgesio bei neurotiškumo. Pavyzdžiui, asmenys, pasižymintys aukštu neurotiškumu, dažniau jaudinasi dėl savo sveikatos, todėl tikėtina, kad jie palaikys sveikatai palankius įpročius, siekdami save apsaugoti (Friedman, 2000; Weiss & Deary, 2019). Iš kitos pusės, aukštas neurotiškumas gali paskatinti žmones įsitraukti į sveikatai pavojingą elgesį, siekiant emocinio palengvėjimo (Möttus et al., 2012) bei taikyti nepageidaujamas įveikos strategijas (Cooper et al., 2000).

Prieštaringi rezultatai atsiskleidžia ir atvirumo patyrimui bei elgesio pandemijos metu tyrinėjimuose. Chan su kolegomis (2020) nustatė, kad asmenys, pasižymintys aukštu atvirumu yra labiau linkę likti namuose, kaip ir yra rekomenduojama, tačiau ateityje (penkių dienų laikotarpyje) yra labiau linkę šios rekomendacijos nesilaikyti. Iš kitos pusės, kai kurios studijos nerado jokio reikšmingo ryšio tarp atvirumo patyrimui bei rekomendacijų laikymosi (pvz., socialinio atstumo ar asmeninės higienos priemonių) (Abdelrahman, 2020). Asmenys, pasižymintys aukštu atvirumu, siekia naujų potyrių bei pasižymi lankstumu, smalsumu, kūrybiškumu (McCrae & Costa, 2008). Būtent aukštesnis smalsumas ir gali apsunkinti rekomendacijų laikymąsi (Krupić, Žuro, & Krupić, 2021). Tačiau svarbu paminėti ir tai, kad atvirumas yra susijęs su tikslesniu grėsmės suvokimu (Trobst et al., 2000), o tai galėtų padėti lengviau atskirti tinkamo elgesio sveikatai svarbą ir palengvinti rekomendacijų laikymąsi.

Apibendrinti asmenybės bruožų bei rekomendacijų laikymosi tyrimų rezultatai, leidžia daryti prielaidą, kad sąmoningumas ir sutarumas yra teigiamai susijęs su rekomendacijų laikymusi, o ekstraversija – neigiamai, ypač su mobilumo sumažinimu bei socialinio atstumo laikymusi. Tuo tarpu reikalingi tolimesni atvirumo patyrimui bei neurotiškumo ir prevencinių rekomendacijų laikymosi sąsajų tyrinėjimai, kadangi jau atlikti tyrimai atskleidžia nevienareikšmius rezultatus.

1.4. Konspiracinių įsitikinimų ir COVID-19 prevencijos rekomendacijų laikymosi sąsajos

1.4.1. Konspiracinių įsitikinimų samprata

Psichologiniai tyrimai apie konspiracinius įsitikinimus prasidėjo nuo 1990-ųjų vidurio (Wood, 2016), tačiau tik pastarąjį dešimtmetį buvo pradėta bandyti operacionalizuoti bei išmatuoti šiuos įsitikinimus (Swami et al, 2017; Wood, 2017). Bendrai, konspiraciniai įsitikinimai atspindi tikėjimą konkrečia sąmokslu teorija ar jų rinkiniu (Douglas et al., 2019). Iki šiol tik nedaugelis tyrimų analizavo konspiracinių įsitikinimų formavimąsi, daugiausia nagrinėdami individualius skirtumus susijusius su asmenybės bruožais ir kognityviniais stiliais. Tyrimų rezultatai atskleidė, kad konspiraciniai įsitikinimai siejami su tokiais bruožais kaip mažas tarpusavio pasitikėjimas, paranoja ir imlumas kitiems neįprastiems įsitikinimams (Brotherton, French, & Pickering, 2013). Keletas studijų atskleidė sąsajas ir tarp konspiracinių įsitikinimų bei Didžiojo penketo bruožų. Gauti rezultatai parodė silpnus, bet reikšmingus ryšius su didesniu atvirumu ir mažesniu sutarumu, tačiau ne visi tyrėjai gavo tokius pat rezultatus (Swami et al., 2010, 2011, 2013; Swami and Furnham, 2012).

Vis dėlto, konspiracinių įsitikinimų tyrėjai vieningai sutaria, kad asmenys, pritariantys vienai sąmokslu teorijai, yra linkę pritari ir kitoms, įskaitant visiškai nesusijusias teorijas (Swami et al., 2010, 2011, 2013), fiktyvias psichologijos tyrinėtojų teorijas (Swami et al., 2011), ar netgi viena kitai prieštaraujančias teorijas (Wood et al., 2012). Tokie rezultatai rodo, kad pritarimas sąmokslu teorijoms nėra vien tik racionalus įrodymų, susijusių su konkrečiu konspiraciniu teiginiu, įvertinimo rezultatas. Greičiau tai reiškia, kad yra stabilūs individualūs skirtumai bendroje tendencijoje įsitraukti į sąmokslininkų įvykių aiškinimą (Brotherton, French, & Pickering, 2013). Ši savybė buvo pavadinta „sąmokslininkų ideacija“ (ang. conspiracist ideation) (Swami et al., 2011). Kiti autoriai tokią tendenciją, laiko bendra pasaulėžiūra – sąmoksliniu mentalitetu (Bruder et al., 2013; Imhoff & Bruder, 2014).

Sąmokslu teorijos dažnai yra paremtos įsitikinimu, kad galinga bei įtakinga žmonių grupė veikia slapčia. Remiantis tokia nuostata potencialiai sukuriamas įtarimas, nukreiptas į įtakinguosius, pavyzdžiui vyriausybę (Pummerer et al., 2021). Todėl nenuostabu, kad bendras sąmokslinis mentalitetas - tai yra psichinis pasirengimas tikėti sąmokslu teorijomis (Imhoff & Bruder, 2014) - yra neigiamai susijęs su pasitikėjimu ekspertais ir valdžia (Imhoff & Lamberty, 2018; Imhoff et al., 2018). Šiuo atveju, svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad žmonės, linkę tikėti konspiraciniais įvykių aiškinimais, dažnai įsitraukia į nenormatyvines veiklas todėl, kad jas palaiko silpnesnės grupės, o ne galingieji. COVID-19 pandemijos kontekste tikėjimas sąmokslu teorijomis gali sumažinti pasitikėjimą vyriausybe bei kitais autoritetais ar institucijomis, kurios yra atsakingos už pandemijos valdymą, tokiu būdu susilpninant prosocialų požiūrį bei elgesį, kuris apima oficialių rekomendacijų ir karantino režimo laikymąsi. Šie rezultatai išryškina vyriausybės elgesio bei

politinio pasitikėjimo svarbą pandemijos valdymo kontekste. Sveikatos priežiūros specialistai ir lyderiai turi įtikinti visuomenę laikytis prevencijos priemonių (Van Bavel et al., 2020; Vinck et al., 2019).

1.4.2. Konspiraciniai įsitikinimai ir su sveikata susijęs elgesys

Anksčiau atliktos studijos atskleidė, kad konspiraciniai įsitikinimai yra siejami ne tik su nepasitikėjimu politinėmis institucijomis, bet taip pat ir su pasipriešinimu svarbioms medicininėms ar visuomenės sveikatos intervencijoms (Ford et al., 2013; Landrum & Olshansky, 2019; Oliver & Wood, 2014). Tyrimai atskleidė neigiamą ryšį tarp tikėjimo šamokslo teorijomis ir su sveikata susijusių prevencinių priemonių (Goreis, & Voracek 2019; Jolley, & Douglas 2014; Oliver, & Wood 2014). Pavyzdžiui, žmonės, kurie tiki šamokslo teorijomis pasižymi žemesniais skiepėjimosi ketinimais, profilaktiniais sveikatos patikrinimais bei aukštesniu šiuolaikinės medicinos atmetimu (Jolley, & Douglas 2014; Oliver, & Wood 2014; Lewandowsky et al. 2013). Konspiraciniai įsitikinimai tai pat susiję su lytiškai plintančių infekcijų prevencinėmis priemonėmis. Tikėjimas šamokslo teorijomis apie ŽIV, sumažina prevencijos priemones jo atžvilgiu (Bogart, & Thorburn, 2006) ir padidina rizikingą seksualinį elgesį (Gaston, & Alleyne-Green 2013). Studijos atliktos Zika epidemijos metu nustatė, kad konspiraciniai įsitikinimai gali sumažinti ketinimus vakcinuotis (Dredze et al., 2016).

1.4.3. COVID-19 konspiraciniai įsitikinimai ir prevencinių rekomendacijų laikymasis

Pasaulio, kaip pilno šamokslo, matymas, gali paskatinti tikėti šamokslo teorijomis ir apie konkrečius įvykius, o šiuo atveju apie COVID-19 pandemiją. Svarbu suprasti tai, kad COVID-19 suteikia idealų kontekstą šamokslo teorijų vystymuisi, kadangi dažniausiai jos išskyla grėsmingais kriziniais momentais, sukeliančiais neapibrėžtumą (van Prooijen & Douglas, 2017). Šamokslo teorijos padeda patenkinti socialinius-psichologinius motyvus, įskaitant episteminius (aplinkos supratimo), egzistencinius (saugumo bei kontrolės jausmo) ir socialinius (teigiamo savęs bei grupės vaizdo išlaikymo) (Douglas et al., 2017). COVID-19 pandemijos akivaizdoje, šamokslo teorijos patenkina egzistencinį motyvą, sukuria iliuziją ir padeda žmonėms jaustis saugiau savo aplinkoje (Earnshaw et al., 2020). Tai patvirtina įrodymai, kurie teigia, jog žmonės yra labiau linkę tikėti šamokslo teorijomis, kai jie jaučia nerimą, bejėgiškumą ar kontrolės praradimą (Douglas et al., 2017), bei krizinių situacijų metu, kai gresia rimtos pasekmės: šiuo atveju žmogaus sveikatai ar netgi gyvybei (Van Bavel et al., 2020). COVID-19 pandemijos kontekstas gali paskatinti žmones patikėti tokiomis teorijomis, siekiant atkurti prarastą saugumo ir kontrolės jausmą.

Atlikta studija apie COVID-19 konspiracinius įsitikinimus atskleidė, kad 26% Prancūzijos respondentų tiki, jog koronavirusas buvo sukurtas laboratorijoje (Marinthe et al., 2020). Tyrimai rodo, jog tikėjimas sąmokslu teorijomis apie COVID-19 yra susijęs su prastesniu visuomenės sveikatos rekomendacijų laikymusi, skirtų suvaldyti koronaviruso plitimą. Imhoff ir Lamberty (2020) atskleidė, kad skirtingi konspiraciniai įsitikinimai turi nevienodą poveikį su izoliacija susijusiam elgesiui. Pavyzdžiui, žmonės, manantys, kad COVID-19 rizika yra daug mažesnė, nei oficialiai pranešta, paprastai nesilaiko oficialių rekomendacijų, o tikintys, kad virusas yra sukurtas žmogaus, yra linkę geriau pasiruošti, kad išvengtų infekcijos.

Apibendrinus apžvelgtus tyrimus, galime daryti prielaidą, kad bendrasis sąmokslinis mentalitetas bei situaciniai, šiuo atveju su COVID-19 pandemija susiję konspiraciniai įsitikinimai, gali paveikti rekomendacijų laikymąsi tiek ir tiesiogiai, tiek ir netiesiogiai. Galimas mechanizmas, per kurį konspiraciniai įsitikinimai gali paveikti su sveikata susijusį elgesį, yra nepasitikėjimo oficialiomis institucijomis didinimas, kuris skatina žmones mažiau sekti oficialias COVID-19 prevencines rekomendacijas (Pavela Banai et al., 2020).

1.5. Suvokta grėsmė ir COVID-19 prevencijos rekomendacijų laikymosi sąsajos

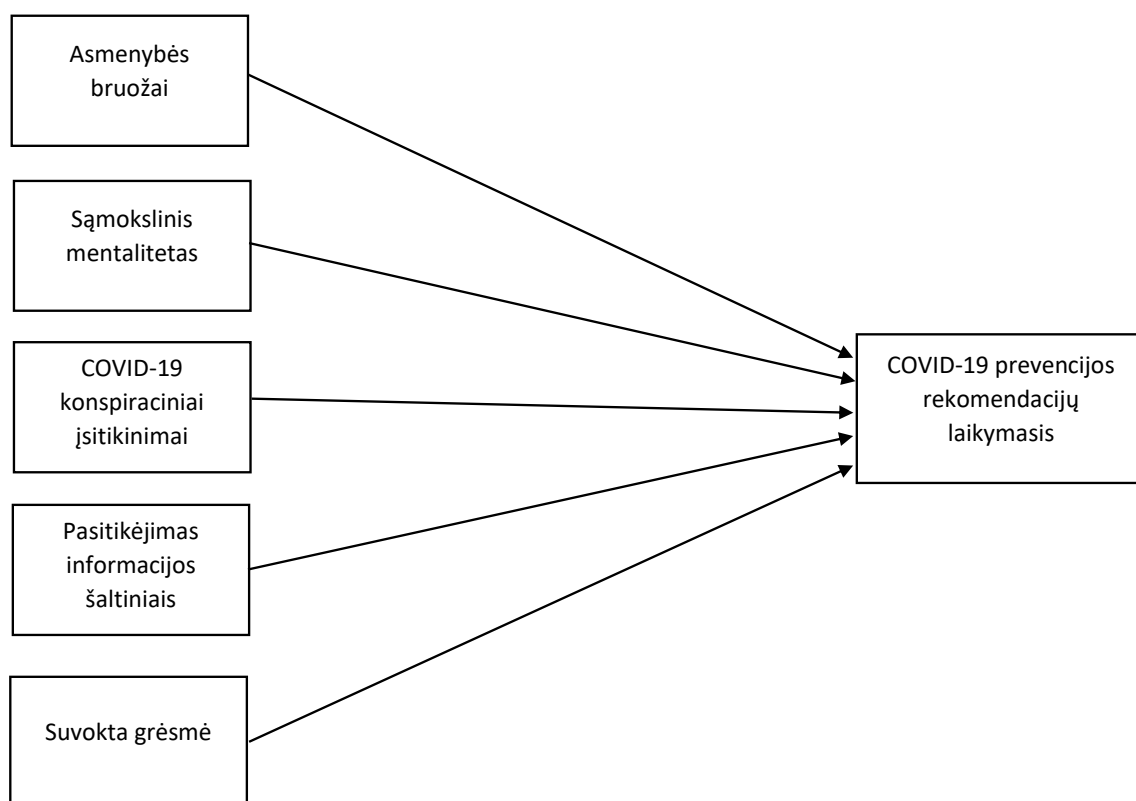
Suvokta grėsmė yra apibrėžiama kaip žmogaus subjektyvus neigiamų pasekmių ar susirgimo tikimybės įvertinimas (Peak, & Hove, 2017). Šis suvokimas priklauso nuo dviejų aspektų: suvokiamo imlumo (ang. susceptibility), kuris atspindi, kaip žmogus suvokia riziką ir tikimybę užsikrėsti ligomis bei sunkumo dimensijos, kuri nurodo žmogaus sugebėjimą apdoroti informaciją apie riziką ir suprasti ligos rimtumą bei pavojingumą. (El-Toukhy 2015; Pask & Rawlins 2016; Dryhurst, et al., 2020; Balog-Way, & McComas, 2020). Remiantis apsaugos motyvacijos teorija (Rogers, 1983), aukštas suvoktos grėsmės lygis, ypač krizinių situacijų metu, žmones skatina laikytis su sveikata susijusių rekomendacijų, siekiant išvengti bet kokios žalos. Pavyzdžiui, 34 studijų metaanalizė atskleidė vidutinio stiprumo teigiamą koreliaciją tarp suvoktos grėsmės užsikrėsti infekcija ir sprendimo skiepytis (Brewer et al., 2007). Tuo tarpu, Leppin ir Aro (2009) gripo pandemijos metu atlikto tyrimo duomenys atskleidė, kad grėsmės suvokimas yra susijęs su prevenciniu elgesiu (dažnas rankų plovimas ir p.nš.). COVID-19 kontekste atlikti tyrimai šiuos rezultatus patvirtina: suvokta grėsmė numato socialinio atstumo laikymąsi bei asmeninės higienos prevencinių priemonių taikymą (Yang, et al., 2020). Vis dėlto, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad grėsmės suvokimui gali turėti įtakos ir tai, kokiais informacijos šaltiniais žmonės pasitiki ir kokią „žinutę“ jie siunčia: apeliuoja žmonių atsakomybe, užuojauta ir bendradarbiavimu, ar siekia sukelti baimę. Tikėtina, kad neadekvačiai suvokta grėsmė gali paskatinti griebtis kraštutinių apsaugos priemonių, kurios gali nesutapti su oficialiomis rekomendacijomis ir netgi būti žalingos.

Iš kitos pusės, ypač žemas grėsmės suvokimas, gali paskatinti žmones nesiiimti jokių apsaugos priemonių ir

1.6. Tyrimo tikslas, klausimai ir hipotezės

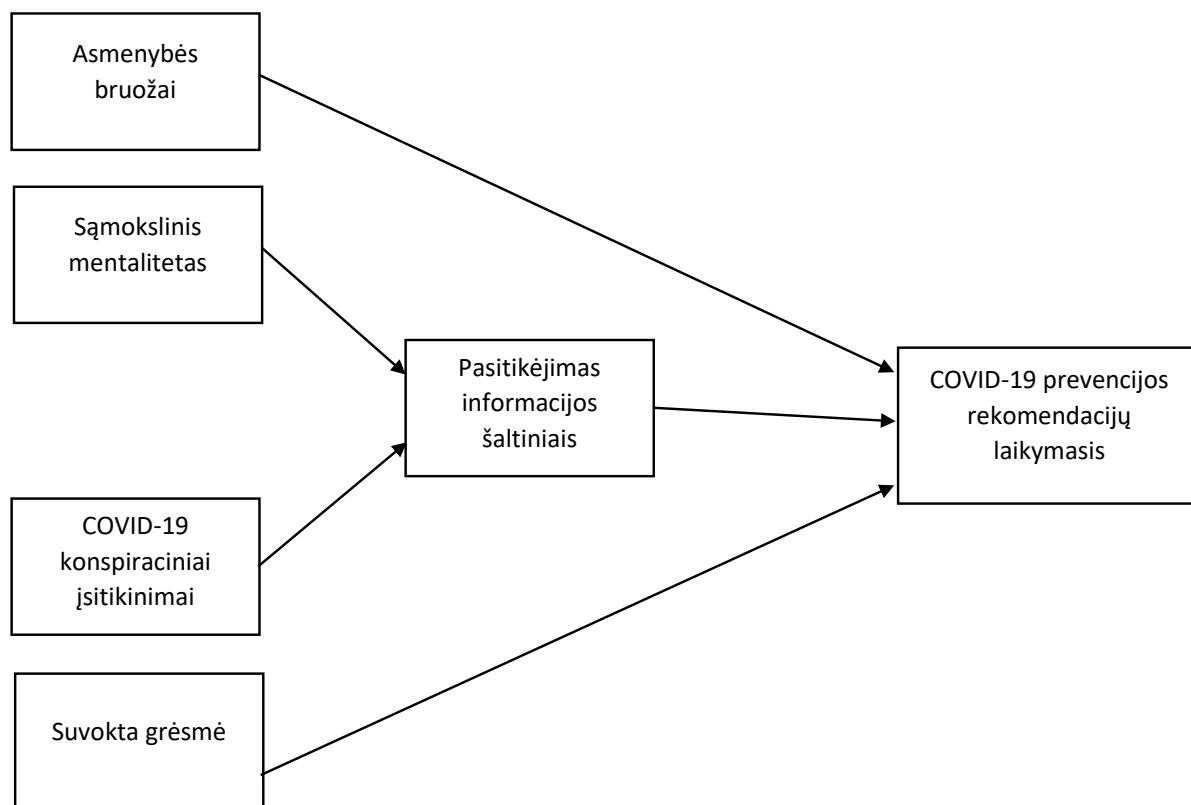
Taigi, apžvelgta literatūra išryškino asmenybės bruožų, bendrų ir specifinių konspiracinių įsitikinimų, pasitikėjimo informacijos šaltiniais bei suvoktos grėsmės svarbą prognozuojant COVID-19 prevencijos rekomendacijų laikymąsi. Deja, tyrimai atskleidžia nevienareikšmius rezultatus, todėl siekiant geriau suprasti kaip anksčiau paminėti veiksniai numato rekomendacijų laikymąsi, patikrinsime teorinėmis prielaidomis sudarytus modelius.

Pirmuoju modeliu (1 pav.) patikrinsime kaip asmenybės bruožai, sąmokslinis mentalitetas (bendrieji konspiraciniai įsitikinimai) ir konkrečiai su COVID-19 susiję konspiraciniai įsitikinimai, pasitikėjimas informacijos šaltiniais bei suvokta grėsmė numato rekomendacijų laikymąsi.

1 pav. Hipotetinis tyrimo modelis: asmenybės bruožų, sąmokslinio mentaliteto, COVID-19 konspiracinių įsitikinimų, pasitikėjimo oficialiais informacijos šaltiniais bei suvoktos grėsmės sąsajos su COVID-19 prevencijos rekomendacijų laikymusi.

Antrajame modelyje (pav 2.) tikrinsime netiesioginį sąmokslinio mentaliteto bei COVID-19 kospiracinių įsitikinimų vaidmenį rekomendacijų laikymuisi per pasitikėjimą informacijos šaltiniais.

2 pav. Hipotetinis tyrimo modelis: asmenybės bruožų, sąmokslinio mentaliteto, COVID-19 kospiracinių įsitikinimų, pasitikėjimo oficialiais informacijos šaltiniais, suvoktos grėsmės bei COVID-19 prevencijos rekomendacijų laikymosi sąveika.

Tyrimo tikslas: įvertinti asmenybės bruožų, kospiracinių įsitikinimų, pasitikėjimo informacijos šaltiniais bei suvoktos grėsmės sąsajas su COVID-19 prevencijos rekomendacijų laikymusi ir šių konstrukto prognostinę vertę numatant COVID-19 prevencijos rekomendacijų laikymąsi.

Uždaviniai:

1. Išsiaiškinti kaip tyrimo dalyviai laikosi skirtingų COVID-19 prevencijos rekomendacijų.
2. Išsiaiškinti asmenybės bruožų, kospiracinių įsitikinimų, pasitikėjimo informacijos šaltiniais bei suvokta grėsmės sąsajas su rekomendacijų laikymusi.

3. Įvertinti kaip asmenybės bruožai, sąmokslinis mentalitetas, COVID-19 konspiraciniai įsitikinimai, pasitikėjimas informacijos šaltiniais bei suvokta grėsmė numato rekomendacijų laikymąsi.
4. Patikrinti, ar sąmokslinis mentalitetas bei COVID-19 konspiraciniai įsitikinimai gali netiesiogiai numatyti rekomendacijų laikymąsi per pasitikėjimą informacijos šaltiniais.

Hipotezės:

1. Asmenybės bruožai: sąmoningumas ir sutarumas prognozuos aukštesnį, o tuo tarpu ekstraversija – žemesnį rekomendacijų laikymąsi.
2. Aukštesnis grėsmės suvokimas bei pasitikėjimas oficialiais informacijos šaltiniais bus susijęs su aukštesniu rekomendacijų laikymusi.
3. Sąmokslinis mentalitetas bei COVID-19 konspiraciniai įsitikinimai numatys prastesnį rekomendacijų laikymąsi.
4. Sąmokslinis mentalitetas bei COVID-19 konspiraciniai įsitikinimai susilpnins pasitikėjimą oficialiais informacijos šaltiniais, o tai lems prastesnį rekomendacijų laikymąsi.

2. TYRIMO METODIKA

2.1. Tyrimo dalyviai

Atsižvelgiant į darbo temą bei epidemiologinę situaciją Lietuvoje, kuri labai apsunkina respondentų pasiekimą, pasitelkta netikimybinė patogioji atranka. Anketa buvo platinama socialiniame tinkle Facebook, o dalyvauti tyrime buvo kviečiami visi Lietuvoje gyvenantys asmenys sulaukę pilnametystės. Tyrime iš viso dalyvavo 287 respondentai, tačiau į duomenų analizę buvo įtraukti 280 tyrimo dalyviai (neįtraukti trijų nepilnamečių asmenų duomenys, kadangi nebuvo gauti jų tėvų sutikimai, bei keturių asmenų, kurie anketos pildymo metu nurodė sergantys COVID-19 liga ar esantys saviizoliacijoje, duomenys). Tyrime dalyvavo 228 (81,4 proc.) moterys bei 52 vyrai (18,6 proc.), o jų amžius svyravo nuo 18 iki 70 metų ($M=33,60$; $SD=13,26$). Visi tyrimo dalyviai gyveno Lietuvoje: 210 (75,0 proc.) – didžiuosiuose miestuose, 49 (17,5 proc.) – kituose miestuose, rajone centre, bei 21 (7,5 proc.) – kaimo vietovėje. Daugiau nei pusė, 147 (52,5 proc.) respondentų turi įgiję aukštąjį universitetinį išsilavinimą, 39 (13,9 proc.) – aukštąjį neuniversitetinį arba aukštesnįjį, 25 (8,9 proc.) – profesinį, 66 (23,6 proc.) – vidurinį, o 3 (1,1 proc.) respondentai dar nėra baigę vidurinio.

2.2. Tyrimo instrumentai

Didžiojo penketo klausimynas-10, BFI-10 (Big Five Inventory-10, BFI-10, Rammstedt & John, 2007). BFI-10 skirtas įvertinti Didžiojo penketo asmenybės bruožus: ekstraversiją, sutarumą, sąmoningumą, neurotiškumą bei atvirumą patirčiai. Originalų instrumentą sudaro 10 teiginių, po 2 kiekvienai subskalei, kurios atspindi anksčiau paminėtus Didžiojo penketo asmenybės bruožus. Vis dėlto, šio instrumento autoriai rekomenduoja pridėti papildomą teiginį sutarumo subskalėje, siekiant didesnio patikimumo. Būtent lietuvišką BFI-10 versiją, kuri buvo naudota SHARE tyrime, ir sudaro 11 teiginių. Teiginiai vertinami 5 balų Likerto skalėje nuo 1 - stipriai nesutinku iki 5 – stipriai sutinku. Įverčiai gaunami suvidurkinus atitinkamų teiginių sumas. Aukštesni rezultatai atspindi stipriau išreikštą bruožą.

Bendrai, instrumentas pasižymi priimtinu pakartotinio testavimo patikimumu, kuris svyruoja nuo $r=0,72$ iki $r=0,78$ skirtingose imtyse, ir žymiai mažesniu vidiniu suderintumu, kuris svyruoja nuo $\alpha=0,29$ atvirumo subskalei iki $\alpha=0,65$ ekstravertiškumo subskalei (Carciofo et al., 2016). Šiuo atveju svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad Chronbach alfa koeficientas yra jautrus teiginių skaičiui, todėl jis nepakankamai įvertina tokių trumpų klausimynų, kaip šis patikimumą (Ziegler et al., 2014). Vis dėlto, Rammstedt ir John (2007) atlikto BFI-10 psichometrinių charakteristikų

tyrimo duomenimis, sumažinus BFI-44 teiginių skaičių iki mažiau nei ketvirtadalio, efektų dydžiai buvo mažesni, tačiau instrumento subskalės išlaiko reikšmingą patikimumo ir validumo lygį, kurio užtenka tyrimams, kuomet apklausa yra labai ilga, o laikas yra apribotas. Chronbach alfa rodikliai mūsų tirtoje imtyje: ekstraversijos subskalė $\alpha=0,35$; sutarumo subskalė $\alpha=0,22$; sąmoningumo subskalė $\alpha=0,39$; neurotiškumo subskalė $\alpha=0,56$ atvirumo patyrimui $\alpha=0,39$.

Sąmokslinio mentaliteto klausimynas (The Conspiracy Mentality Questionnaire (CMQ), Bruder et al., 2013). Šis instrumentas skirtas įvertinti bendrą polinkį į sąmokslines ideacijas. Instrumentą sudaro 5 teiginiai (pvz., Aš manau, kad pasaulyje įvyksta daug labai svarbių dalykų, apie kuriuos visuomenė niekada nėra informuojama), atspindintys bendrą sąmokslinį mentalitetą be konkretaus konteksto. Tiriamųjų prašoma įvertinti tikimybę 11 balų skalėje nuo 0 (0% - tikrai ne) iki 10 (100% - tikrai taip), kad pateiktas teiginys yra teisingas. Bendras sąmokslinio mentaliteto įvertis gaunamas suvidurkinus visų teiginių balų sumą. Instrumento autorių atliktas psichometrinių charakteristikų tyrimas atskleidė, kad tai patikimas ir validus instrumentas, kurį galima naudoti Europos, Šiaurės Amerikos bei Vidurio Rytų kultūrose (Bruder et al., 2013). Klausimą į Lietuvos kalbą vertė Vilniaus universiteto taikomosios psichologijos laboratorijos mokslininkų grupė (Pakalniškienė, Kairys, Jurkuvėnas ir Ivleva). Instrumento patikimumas buvo patikrintas vidinio suderintumo būdu. Mūsų tirtoje imtyje Cronbacho $\alpha=0,87$.

COVID-19 konspiracinių įsitikinimų klausimynas. Būtent šiam tyrimui sukurtas klausimynas, siekiant įvertinti ne bendrą sąmokslinį mentalitetą, o situacinius, šiuo atveju su COVID-19 pandemija susijusius konspiracinius įsitikinimus. Klausimą sudaro 8 teiginiai, kurie atspindi labiausiai paplitusius konspiracinius įsitikinimus, sklindžiusius Lietuvos visuomenėje ir socialiniuose tinkluose (pvz., koronavirusas greičiausiai yra sukurtas laboratorijoje). Teiginiai vertinami 5 balų Likerto skalėje nuo 1 - visiškai nepritariu iki 5 - visiškai pritariu. Bendras COVID-19 konspiracinių įsitikinimų įvertis gaunamas suvidurkinus visų teiginių balų sumą. Kuo aukštesnis įvertis, tuo labiau tikima konspiraciniais įsitikinimais. Instrumento patikimumas buvo patikrintas vidinio suderintumo būdu. Mūsų tirtoje imtyje Cronbacho $\alpha=0,82$.

Pasitikėjimo informacijos šaltiniais klausimynas. Siekiant įvertinti pasitikėjimą informacijos šaltiniais, tyrimo dalyvių buvo prašoma įvertinti kiek jie pasitiki įvairiomis institucijomis bei šaltiniais, teikiančiais informaciją bei rekomendacijas COVID-19 pandemijos metu (nuo 1 – visiškai nepasitikiu iki 5 – visiškai pasitikiu). Iš viso buvo pateikti penki skirtingi informacijos šaltiniai: oficiali Sveikatos apsaugos ministerijos informacija, vieši mokslininkų ir gydytojų pasisakymai, informacija, pateikiama masinio informavimo priemonėse, šeimos narių ar

draugų perduodama informacija bei neoficiali informacija skleidžiama socialiniuose tinkluose. Mūsų tyrimui aktualus pasitikėjimas oficialiais informacijos šaltiniais, kurių atspindi pirmųjų trijų šaltinių įverčių sumos vidurkis. Kuo aukštesnis įvertis, tuo didesnis pasitikėjimas oficialiais informacijos šaltiniais. Instrumento patikimumas buvo patikrintas vidinio suderintumo būdu. Mūsų tirtoje imtyje Cronbacho $\alpha=0,82$.

COVID-19 prevencijos rekomendacijų laikymosi klausimynas. Klausimynas sudarytas atsižvelgiant į tuo metu galiojusius karantino ribojimus bei rekomenduojamas prevencijos priemones. Iš viso buvo pateiktos 7 rekomendacijos, kurios apėmė asmeninės higienos, kaukių dėvėjimo, socialinio atstumo bei kitas prevencines priemones. Tiriamųjų buvo prašoma įvertinti kaip dažnai (nuo 1 - niekada iki 5 – visada) pastarųjų dviejų savaitių laikotarpyje jie taikė nurodytas apsaugojimo nuo COVID-19 infekcijos priemones. Bendras rekomendacijų laikymosi įvertis gaunamas suvidurkinus visų 7 rekomendacijų balų sumą. Kuo didesnis įvertis, tuo dažniau laikomasi nurodytų prevencijos priemonių. Instrumento patikimumas buvo patikrintas vidinio suderintumo būdu. Mūsų tirtoje imtyje Cronbacho $\alpha=0,77$. Atlikta patvirtinančioji faktorių analizė parodė, kad 7 kintamieji gali sudaryti vieną bendrą rekomendacijų laikymosi konstruklą ($\chi^2 = 19,27$; $p=0,155$; $df=14$; $TLI = 0,98$; $CFI = 0,99$; $RMSEA = 0,03$, $p=0,683$).

Suvokta grėsmė. Siekiant įvertinti suvoktą grėsmę tyrimo dalyvių buvo prašoma įvertinti tikimybę 5 balų skalėje (nuo 1 – labai maža iki 5 – labai didelė), kad artimiausiu metu jie užsikrės koronavirusu bei tikimybę užsikrėtimo atveju, kad ši liga sukeltų rimtų sveikatos problemų ir pavojingų komplikacijų. Bendras suvoktos grėsmės įvertis gaunamas suvidurkinus šių dviejų teiginių balų sumą. Kuo aukštesnis įvertis, tuo didesnė suvokiama grėsmė. Teiginių patikimumas buvo patikrintas vidinio suderintumo būdu. Mūsų tirtoje imtyje Cronbacho $\alpha=0,55$.

Demografinė informacija. Tyrimo dalyvių buvo prašoma nurodyti papildomą informaciją: lytį, amžių, išsilavinimą, gyvenamąją vietovę. Atsižvelgiant į darbo temą, papildomai buvo užduotas klausimas kiek Jūs asmeniškai susidūrėte su COVID-19? Galimi keli pasirinkimo variantai: Sergu pats(-i); Sirgau pats(-i); Esu saviizoliacijoje; Buvau saviizoliacijoje; Turėjau rizikingą kontaktą su sergančiuoju COVID-19 infekcija; Darbe kontaktuoju su COVID-19 sergančiais pacientais; Sirgo/serga man artimas žmogus; Tiesiogiai nebuvau susidūręs(-usi) su šia liga.

2.3. Tyrimo eiga

Duomenys naudoti šiam baigiamajam magistro darbui buvo surinkti atliekant bendrą tyrimą kartu su Vilniaus universiteto Psichologijos instituto studentų tyrėjų grupe: Migle Šulskute,

Odeta Povilonyte bei Austėja Račaitė. Bendram tyrimui vadovavo: doc., dr. Antanas Kairys ir dr. Vita Mikuličiūtė. Anketą sudarinėjo trys studentės: Miglė Šulskutė, Odeta Povilonytė bei šio darbo autorė Greta Zakarevičiūtė, atsižvelgiant į visų tyrėjų darbų temas, analizuojamų konstruktyvų panašumus bei skirtumus. Anketą sudarė šios dalys: klausimai apie psichologinę gerovę ir jos pokytį, asmenybę, nuotolinį darbą, bendravimo ypatybes, koronavirusą bei demografinę informaciją. Tyrimas vykdytas nuo 2020 metų kovo 15 dienos iki balandžio 25 dienos. Anketa buvo platinama socialiniame tinkle „Facebook“, o jos pildymas vidutiniškai užtruko iki 20 min.

2.4. Duomenų analizė

Statistinė duomenų analizė buvo atlikta naudojant SPSS Statistics 27 ir SPSS AMOS 26 Graphics programas, taikant aprašomosios statistikos, koreliacinės analizės, struktūrinių lygčių modeliavimo (kelių analizės) metodus. Pirmąją programą buvo atlikta aprašomoji statistika, tikrintas klausimynų ar subskalių patikimumas vidinio suderintumo būdu (Kronbacho alfa), tikrintas duomenų pasiskirstymas (1 priedas), kuris atskleidė, kad remiantis Kolmogorovo ir Smirnovo testu tik sąmokslinio mentaliteto kintamasis yra normaliai pasiskirstęs, tačiau atsižvelgus į asimetrijos koeficientą (angl. skewness), kuris esant normaliam pasiskirstymui, būna apie 0,03 ir turėtų versti susirūpinti normaliu kintamojo pasiskirstymu, jei jis didesnis negu 0,7 (0,8) ar mažesnis negu -0,7 (-0,8) (Pakalniškienė, 2012) histogramas bei išskirtis, buvo nustatyta, kad tik COVID-19 konspiracinių įsitikinimų, pasitikėjimo oficialiais informacijos šaltiniais bei rekomendacijų laikymosi kintamieji pažeidžia normalumo prielaidą. Dėl šių kintamųjų nenormalaus pasiskirstymo tolesnei analizei buvo naudojami neparimetriniai kriterijai. Ryšiams tarp kintamųjų nustatyti taikytas Spearman koreliacijos koeficientas. Teorinėmis prielaidomis sudarytų prognostinių modelių tinkamumas tikrintas naudojant struktūrinių lygčių modeliavimą (kelių analizę). Kadangi kelių analizės metodas reikalauja normalaus duomenų pasiskirstymo, anksčiau paminėti kintamieji, kurie turėjo ypač dideles išskirtis buvo transformuoti.

3. REZULTATAI

Remiantis aprašomosios statistikos duomenimis, pirmiausia įvertinta kaip tyrimo dalyviai laikosi skirtingų COVID-19 prevencijos rekomendacijų. Pastebime, kad didžioji dalis tyrimo dalyvų dažnai arba visada laikosi nurodytų rekomendacijų (1 lentelė). Dažniausiai laikomasi kaukių dėvėjimo, asmeninės higienos (rankų plovimas).

1 lentelė. Respondentų, nurodžiusių, kaip dažnai laikosi COVID-19 prevencijos rekomendacijų skaičius (proc.)

Rekomendacija	niekada	retai	kartais	dažnai	visada
Stengtis neliesti savo veido (ypač burnos, nosies ir akių)	4,3%	12,9%	18,9%	40,7%	23,2%
Dėvėti kaukę taip, kad ji dengtų burną ir nosį, būnant uždarose viešose vietose	0,4%	0,7%	1,4%	10,7%	86,8%
Būnant viešoje uždaroje vietoje ar lauke, laikytis bent 2 m. atstumo nuo kitų žmonių	2,1%	5,0%	9,3%	43,9%	39,6%
Plauti ar dezinfekuoti rankas po to, kai liėtėte paviršius viešose vietose ar grįžus iš lauko	1,4%	3,6%	7,5%	24,3%	63,2%
Riboti nebūtinus kontaktus su kitais žmonėmis	2,9%	6,4%	16,1%	44,3%	30,4%
Valyti ar dezinfekuoti dažniausiai liečiamus paviršius (pvz., durų rankenas ir t.t.)	21,8%	18,9%	26,4%	22,5%	10,4%
Kelis kartus per dieną bent 10 min. vėdinti namus	8,2%	13,9%	17,9%	26,8%	33,2%

Siekiant išsiaiškinti asmenybės bruožų, konspiracinių įsitikinimų, pasitikėjimo informacijos šaltiniais bei suvoktos grėsmės sąsajas su rekomendacijų laikymusi buvo skaičiuojamas Spearman koreliacijos koeficientas.

2 lentelė. *Asmenybės bruožų, sąmokslinio mentaliteto, COVID-19 konspiracinių įsitikinimų, pasitikėjimo oficialiais informacijos šaltiniais, suvoktos grėsmės ir rekomendacijų laikymosi sąsajos*

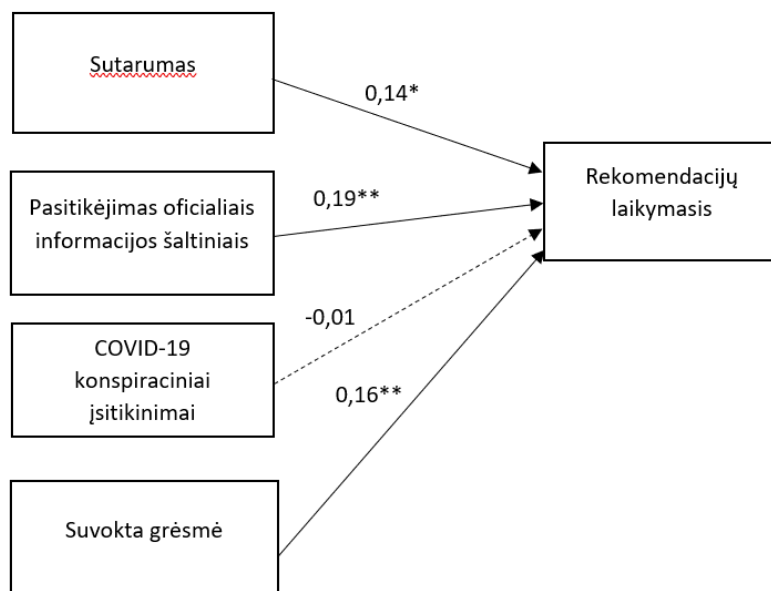
Kintamieji	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Rekomendacijų laikymasis	-									
2. Sutarumas	0,13*	-								
3. Sąmoningumas	0,10	0,18*	-							
4. Atvirumas	0,04	0,13*	0,10	-						
5. Ekstraversija	-0,05	0,06	-0,01	0,09	-					
6. Neurotiškumas	-0,04	-	-	0,02	-0,03	-				
7. Sąmokslinis mentalitetas	-0,05	-0,05	0,02	-0,04	0,09	0,01	-			
8. COVID-19 konspiraciniai įsitikinimai	-	-0,04	0,10	-0,08	0,08	-0,11	0,64*	-		
9. Pasitikėjimas oficialiais informacijos šaltiniais	0,20*	0,11	-0,02	0,05	-0,03	0,02	-	-	-	
10. Suvokta grėsmė	0,23*	-0,08	-0,01	-0,03	0,08	-0,03	-0,07	-0,03	0,13*	-

Pastaba. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

Rezultatai atskleidė (2 lentelė), kad iš visų asmenybės bruožų tik sutarumas yra statistiškai reikšmingai teigiamai susijęs su rekomendacijų laikymusi. Statistiškai reikšmingas teigiamas ryšys nustatytas ir tarp suvoktos grėsmės, pasitikėjimo oficialiais informacijos šaltiniais bei rekomendacijų laikymosi. Tuo tarpu COVID-19 konspiraciniai įsitikinimai yra statistiškai reikšmingai neigiamai susiję su rekomendacijų laikymusi. Vis dėlto, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad visos statistiškai reikšmingos koreliacijos yra labai silpnos arba silpnos.

Siekiant įvertinti kaip asmenybės bruožai, sąmokslinis mentalitetas, COVID-19 konspiraciniai įsitikinimai, pasitikėjimas informacijos šaltiniais bei suvokta grėsmė numato rekomendacijų laikymąsi, buvo patikrintas teorinėmis prielaidomis sukurtas modelis (3 pav.),

naudojant struktūrinių lygčių modeliavimą (kelių analizę). Kadangi Spearman koreliacija atskleidė, kad statistiškai reikšmingi ryšiai nustatyti tik tarp sutarumo, pasitikėjimo oficialiais informacijos šaltiniais, suvoktos grėsmės ir rekomendacijų laikymosi, būtent tik šie kintamieji buvo įtraukti į kelių analizę.

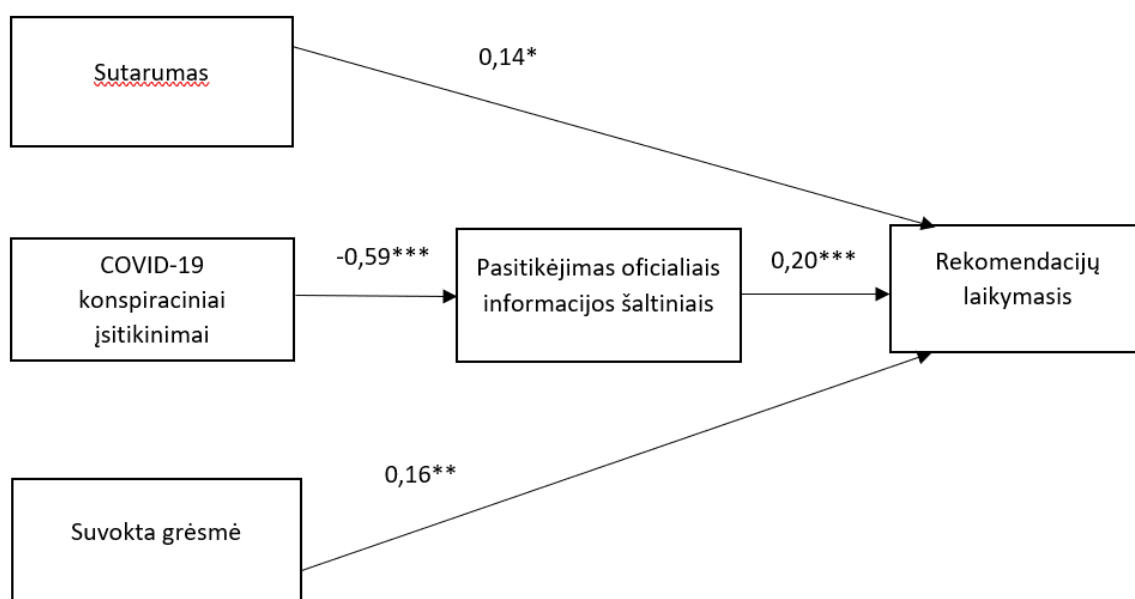
Pastaba. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$. Punkturyne rodykle pažymėti statistiškai nereikšmingi keliai. Greta rodyklių nurodyti standartizuoti regresiniai svoriai

3 pav. Sutarumo, pasitikėjimo oficialiais informacijos šaltiniais, COVID-19 konspiracinių įsitikinimų bei suvoktos grėsmės vaidmuo numatant rekomendacijų laikymąsi

Vertinant modelių tinkamumą, naudotas didžiausio tikėtinumo (angl. Maximum likelihood) metodas, nes nenormaliai pasiskirstę duomenys buvo transformuoti (transformacija taikyta rekomendacijų laikymosi, suvoktos grėsmės bei COVID-19 konspiracinių įsitikinimų kintamiesiems). Remtasi sąlyginiu suderinamumo indeksu (CFI), Tucker-Lewis indeksu (TLI) ir kvadratine šaknimi iš vidutinės aproksimacijos paklaidos (RMSEA). Tikrinto modelio suderinamumo rodikliai leidžia daryti išvadą, jog modelis puikiai suderintas su gautais duomenimis ($\chi^2 = 4,23$; $p=0,375$; $df = 4$). Priimtina RMSEA reikšmė laikomas ne didesnis nei 0,08 rodiklis (Byrne, 2001; Čekanavičius, Murauskas, 2009), o mūsų gauta RMSEA reikšmė yra 0,014, $p=0,675$. Modelis turi ir aukštas TLI ir CFI reikšmes, kurios viršija rekomenduojamą 0,95 reikšmę (TLI = 0,99; CFI = 0,99) (Byrne, 2001; Čekanavičius, Murauskas, 2009). Kelių analizė atskleidė tris reikšmingus prognostinius rekomendacijų laikymosi veiksnius: sutarumą, pasitikėjimą oficialiais informacijos šaltiniais bei suvoktą grėsmę. Remiantis standartizuotais regresiniais svoriais, rekomendacijų laikymąsi stipriausiai prognozuoja pasitikėjimas oficialiais informacijos šaltiniais, šiek tiek silpniau suvokta grėsmė bei sutarumas.

Vis dėlto, atlikta kelių analizė iš dalies patvirtino pirmąją iškeltą hipotezę, kad asmenybės bruožai: sąmoningumas ir sutarumas prognozuos aukštesnį, o tuo tarpu ekstraversija – žemesnį rekomendacijų laikymąsi. Deja, dėl statistiškai nereikšmingų sąsajų tarp ekstraversijos, sąmoningumo bei rekomendacijų laikymosi, šie asmenybės bruožai nebuvo įtraukti į prognostinį modelį, tačiau kelių analizės rezultatai patvirtino, kad aukštesnis sutarumas numato aukštesnį rekomendacijų laikymąsi. Antroji hipotezė buvo patvirtinta pilnai: aukštesnis grėsmės suvokimas bei pasitikėjimas oficialiais informacijos šaltiniais numato aukštesnį rekomendacijų laikymąsi. Tuo tarpu trečiosios hipotezės, kad sąmokslinis mentalitetas bei COVID-19 konspiraciniai įsitikinimai numatys prastesnį rekomendacijų laikymąsi, patvirtinti nepavyko. Sąmokslinis mentalitetas dėl statistiškai nereikšmingų sąsajų, net nebuvo įtrauktas į modelį, o COVID-19 konspiraciniai įsitikinimai, nors ir buvo įtraukti į modelį, paaiškėjo, kad yra statistiškai nereikšmingas prognostinis veiksnys.

Siekiant patikrinti, ar sąmokslinis mentalitetas bei COVID-19 konspiraciniai įsitikinimai gali netiesiogiai numatyti rekomendacijų laikymąsi per pasitikėjimą informacijos šaltiniais, pasitelkus struktūrinių lygčių modeliavimą (kelių analizę) buvo patikrintas mediacinis modelis (4 pav.), kuriame COVID-19 konspiraciniai įsitikinimai netiesiogiai prognozuoja rekomendacijų laikymąsi, medijuojant pasitikėjimu informacijos šaltiniais. Kaip ir pirmajame modelyje, sąmokslinis mentalitetas ir šiame mediaciniame modelyje nebuvo įtrauktas dėl statistiškai nereikšmingų ryšių su rekomendacijų laikymusi.

Pastaba. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; $p < 0,001$. Greta rodyklių nurodyti standartizuoti regresiniai svoriai

4 pav. COVID-19 konspiracinių įsitikinimų sąveika su pasitikėjimu oficialiais informacijos šaltiniais, numatant rekomendacijų laikymąsi.

Mediacinis modelis tai pat parodė gerą tikimą duomenims ($\chi^2 = 10,22$; $p=0,116$; $df = 6$). Kiti tinkamumo indeksai: $TLI = 0,95$; $CFI = 0,97$; $RMSEA = 0,05$, $p=0,433$. Matuojant netiesioginį ryšį papildomai buvo naudojama sąranka (angl. bootstrapping) (95 % užtikrintumo intervalas), kuri leido užtikrinti, kad identifikuojamas reikšmingumas nenukentės nuo normalumo prielaidos neatitikimo (Preacher & Hayes, 2008). Kelių analizė atskleidė reikšmingą mediaciją – tikėjimas COVID-19 konspiraciniais įsitikinimais sumažina pasitikėjimą oficialiais informacijos šaltiniais, o tai lemia žemesnį rekomendacijų laikymąsi ($\beta=-0,12$ $p=0,07$). Šie rezultatai iš dalies patvirtino paskutinę hipotezę, kad sąmokslinis mentalitetas bei COVID-19 konspiraciniai įsitikinimai susilpnins pasitikėjimą oficialiais informacijos šaltiniais, o tai lems prastesnį rekomendacijų laikymąsi.

Galiausiai, galime palyginti šiuos du modelius remdamiesi chi kvadratu. Atlikti skaičiavimai atskleidė, kad modeliai statistiškai reikšmingai nesiskiria ($\Delta\chi^2 = 5,987$; $df = 2$; $p < 0,05$), tačiau jie abu suteikia vertingos informacijos. Nors COVID-19 konspiraciniai įsitikinimai mūsų tirtoje imtyje tiesiogiai neprognozuoja rekomendacijų laikymosi, vis dėlto jie lemia žemesnį rekomendacijų laikymąsi susilpnindami pasitikėjimą oficialiais informacijos šaltiniais, kuris ir tiesiogiai numato rekomendacijų laikymąsi.

4. REZULTATŲ APTARIMAS

Sėkmingas pandemijos valdymas neatsiejamas nuo oficialių COVID-19 prevencijos rekomendacijų laikymosi, todėl labai svarbu įvertinti ne tik tai, ar žmonės laikosi prevencijos priemonių, bet ir išsiaiškinti veiksnius, prognozuojančius rekomendacijų laikymąsi. Atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, kad didžioji tyrimo dalyvių dalis laikėsi oficialių COVID-19 prevencijos rekomendacijų: dėvėjo kaukes, laikėsi socialinio atstumo, asmeninės higienos bei kitų prevencijos priemonių. Svarbu paminėti tai, kad rekomendacijų laikymąsi tyrimo dalyviai vertino prisimindami savo elgesį praėjusių dviejų savaitių laikotarpyje, todėl jų pateikti atsakymai gali būti nevisiškai tikslūs bei paveikti socialinio pageidaujumo. Vis dėlto, šie rezultatai sutampa su Bulotaitės ir kolegų (2021) antrojo karantino pradžioje atlikto tyrimo duomenimis, kurie atskleidė, kad didžioji dalis respondentų ne tik laikėsi, bet ir ketina laikytis COVID-19 prevencijos rekomendacijų ateityje. Analizuojant atskiras prevencines priemones, pastebėta, kad skirtingų rekomendacijų laikomasi nevienodai. Pavyzdžiui, rekomendacijos, uždarose viešose vietose dėvėti kaukę, visada arba dažnai laikėsi 97,5 proc. tyrimo dalyvių. Vis dėlto, reiktų atkreipti dėmesį, kad šios prevencinės priemonės laikymasis yra ne tik rekomenduojamas, bet netgi privalomas. Tuo tarpu visiškai rekomendacinio pobūdžio prevencinių priemonių laikymasis yra ženkliai mažesnis. Šie rezultatai parodo, kad žmonės neignoruoja griežtų karantino ribojimų ir laikosi ne tik rekomendacinio, bet ir privalomojo pobūdžio prevencijos priemonių.

Siekiant suprasti kas žmones skatina laikytis rekomendacijų, pirmiausia svarbu išsiaiškinti veiksnius, susijusius su rekomendacijų laikymusi. Nuo COVID-19 pandemijos pradžios pastebėtas sąmokslų teorijų plitimas, jau atliktų tyrimų apie prevencinio elgesio veiksnius nevienareikšmiai rezultatai, bei jų trūkumas Lietuvoje, paskatino sudaryti teorinėmis prielaidomis paremtą prognostinį modelį, kuriuo siekta išsiaiškinti kaip asmenybės bruožai, konspiraciniai įsitikinimai, pasitikėjimas oficialiais informacijos šaltiniais bei suvokta grėsmė numato rekomendacijų laikymąsi. Mūsų atliktas tyrimas atskleidė tris reikšmingus tiesioginius prognostinius veiksnius: sutarumą, pasitikėjimą oficialiais informacijos šaltiniais ir suvoktą grėsmę, bei vieną netiesioginį – COVID-19 konspiracinius įsitikinimus.

COVID-19 pandemijos kontekste atliktų tyrimų apie asmenybės bruožus ir prevencinių priemonių laikymąsi rezultatai atskleidė, kad Didžiojo penketo modelio asmenybės bruožai tik iš dalies paaiškina COVID-19 prevencijos rekomendacijų laikymąsi (Abdelrahman, 2020; Flesia et al., 2020; Kroencke et al., 2020), o kai kurie tyrėjai kėlė prielaidą, kad ryšys tarp asmenybės bruožų bei rekomendacijų laikymosi gali būti netiesioginis (Schmeisser, Renström, & Bäck, 2020). Nors gaunami nuoseklūs rezultatai, kad ekstraversija numato žemesnį rekomendacijų laikymąsi, ypač socialinio atstumo išlaikymo bei mobilumo sumažinimo srityse (Carvalho et al.,

2020), o sąmoningumas siejamas su aukštesniu rekomendacijų laikymusi (Bogg, & Milad, 2020; Chan et al., 2020; Carvalho et al., 2020), šių rezultatų atliktu tyrimu nepavyko patvirtinti arba paneigti. Mūsų tyrime su rekomendacijų laikymusi buvo susijęs tik vienas Didžiojo penketo asmenybės bruožas – sutarumas. Kelių analizė parodė, kad sutarumas numato aukštesnį rekomendacijų laikymąsi. Šie rezultatai sutampa su ankstesnių tyrimų rezultatais (Chan et al., 2020; Muto et al., 2020). Aukštesnį rekomendacijų laikymąsi galima paaiškinti tuo, kad sutarūs žmonės yra linkę elgtis socialiai priimtiniu būdu bei išlaikyti teigiamus santykius su kitais asmenimis (Asselmann et al., 2020). Be to, sutarūs asmenys pasižymi prosocialia orientacija ir empatiškumu, todėl siekdami apsaugoti kitus ir patys labiau laikosi oficialių prevencijos priemonių (Zajenkowski et al., 2020).

Nors dauguma tyrimų atranda reikšmingas sąsajas tarp visų Didžiojo penketo asmenybės bruožų ir rekomendacijų laikymosi, mūsų tyrimo rezultatai tikrai nėra išimtis. Zajenkowski su kolegomis (2020) tyrinėdami Didžiojo penketo asmenybės bruožus kaip prognostinius prevencinių rekomendacijų laikymosi veiksnius, tai pat kaip ir mes, nustatė, kad tik sutarumas reikšmingai numato rekomendacijų laikymąsi. Tikėtina, kad šie skirtumai gali būti susiję su instrumentų pasirinkimu, kuriais siekiama išmatuoti asmenybės bruožus. Šiame tyrime, dėl didelės anketos apimties, siekiant neišplėsti jos pildymo laiko, asmenybės bruožų matavimui buvo pasirinktas BFI-10, kuris pasižymi žemu, tačiau priimtiniu vidiniu suderintumu (Rammstedt & John, 2007), o tai galėjo lemti ypač žemas, statistiškai nereikšmingas koreliacijas. Galiausiai, turime atkreipti dėmesį į tai, kad COVID-19 pandemija išryškina stiprų situacinį kontekstą, kuriame žmogaus sveikatai ar netgi jo gyvybei kyla didesnė ar mažesnė grėsmė. Remiantis „stiprios situacijos hipoteze“ asmenybės bruožai vaidina ne tokį svarbų vaidmenį numatant elgesį, šiuo atveju rekomendacijų laikymąsi, kadangi dispozicines tendencijas gali užgožti situaciniai veiksniai (Snyder & Ickes, 1985). Iš visų analizuotų prognostinių veiksnių sutarumas pasižymėjo žemiausiu standartizuotu regresiniu svoriu, o tai, galimai, išryškina situacinių kintamųjų svarbą prognozuojant rekomendacijų laikymąsi.

Šiame darbe nustatytas svarbus situacinis COVID-19 prevencijos rekomendacijų laikymąsi numatantis veiksnys – grėsmės suvokimas. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad aukštesnis grėsmės suvokimas prognozuoja dažnesnį rekomendacijų laikymąsi. Šis rezultatas sutampa su ankstesnių tyrimų duomenimis, atliktais tiek COVID-19, tiek ir gripo pandemijų kontekste (Leppin, & Aro 2009; Yang, et al., 2020). Subjektyvus suvokimas, kad gali užsikrėsti koronavirusu, o infekcijos atveju, tai gali sukelti rimtų sveikatos problemų, motyvuoja laikytis prevencinių rekomendacijų, siekiant apsaugoti save. Be to, šis tyrimas atskleidė, kad suvokta grėsmė yra susijusi su pasitikėjimu oficialiais informacijos šaltiniais, teikiančiais informaciją apie COVID-19 bei jo prevenciją.

Mūsų atlikto tyrimo duomenys atskleidė, kad aukštesnis pasitikėjimas oficialiais informacijos šaltiniais prognozuoja dažnesnį rekomendacijų laikymąsi. Anksčiau atlikti tyrimai rodo, kad žmonės, kurie nepasitiki sveikatos priežiūros sistema ir jos skleidžiama informacija, yra mažiau linkę laikytis rekomenduojamų prevencijos priemonių (Weiss & Paasche-Orlow, 2020). Šie rezultatai išryškina institucinio pasitikėjimo ir skleidžiamos informacijos svarbą pandemijos valdyme. Atsižvelgiant į COVID-19 sukeltą infodemiją, ypač svarbu, kad žmonės ne tik gebėtų atsirinkti patikimus, oficialius informacijos šaltinius bet ir, žinoma, jais pasitikėtų. Mūsų tyrimo duomenimis daugiau nei pusė 57,8 proc. respondentų visiškai pasitiki arba pasitiki Sveikatos apsaugos ministerijos teikiama oficialia informacija apie COVID-19. Deja 15,3 proc. tyrimo dalyvių ja visiškai nepasitiki arba nepasitiki, o likusieji - šios institucijos skleidžiamą informaciją vertina neutraliai. Šie rezultatai verčia sunerimti, kadangi Lietuvoje Sveikatos apsaugos ministerija yra pagrindinė institucija, atsakinga už pandemijos valdymą šalyje.

Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad sąmoksliniu mentalitetu bei COVID-19 konspiraciniai įsitikinimai yra neigiamai susiję su pasitikėjimu oficialiais informacijos šaltiniais. Ši ryšį galima paaiškinti tuo, kad sąmokslų teorijos dažnai yra paremtos įsitikinimu, jog galinga bei įtakinga žmonių grupė veikia slapčia. Remiantis tokia nuostata potencialiai sukuriama įtarimas, nukreiptas į įtakinguosius, pavyzdžiui vyriausybę (Pummerer et al., 2021). Todėl nenuostabu, kad bendras sąmokslinis mentalitetas, kuris yra susijęs ir su situaciniais konspiraciniais įsitikinimais (Imhoff & Bruder, 2014) - yra neigiamai susijęs su pasitikėjimu ekspertais ir valdžia (Imhoff & Lamberty, 2018; Imhoff et al., 2018).

Galiausiai, mūsų tyrimas atskleidė, kad COVID-19 konspiraciniai įsitikinimai yra neigiamai susiję su prevencinių rekomendacijų laikymusi. Šie rezultatai sutampa su ankstesnių tyrimų duomenimis, kurie analizavo konspiracinių įsitikinimų ir su sveikata susijusio elgesio sąsajas. Žmonės, kurie tiki sąmokslų teorijomis pasižymi žemesniais skiepijimosi ketinimais, profilaktiniais sveikatos patikrinimais bei aukštesniu šiuolaikinės medicinos atmetimu (Jolley, & Douglas 2014; Oliver, & Wood 2014; Lewandowsky et al. 2013). Mūsų atliktas tyrimas atskleidė, kad tikėjimas sąmokslų teorijomis apie COVID-19 netiesiogiai prognozuoja rekomendacijų laikymąsi. COVID-19 konspiraciniai įsitikinimai susilpnina pasitikėjimą oficialiais informacijos šaltiniais, ir tai lemia žemesnį rekomendacijų laikymąsi. Šie rezultatai patvirtina vieną iš galimų mechanizmų, per kurį konspiraciniai įsitikinimai gali paveikti su sveikata susijusį elgesį. Tačiau, Imhoff ir Lamberty (2020) atskleidė, kad skirtingi konspiraciniai įsitikinimai turi nevienodą poveikį rekomendacijų laikymuisi, todėl reikalingi tolimesni šios srities tyrinėjimai. Galiausiai, reikia nepamiršti, kad COVID-19 pandemijos kontekstas suteikia puikias sąlygas dezinformacijos ar sąmokslų teorijų plitimui. Atlikta studija apie COVID-19 konspiracinius įsitikinimus atskleidė, kad

26% Prancūzijos respondentų tiki, jog koronavirusas buvo sukurtas laboratorijoje (Marinthe et al., 2020). Mūsų tirtoje imtyje gauti labai panašūs rodikliai. Teiginiui, kad koronavirusas buvo sukurtas laboratorijoje visiškai pritarė arba pritarė 22,5 proc. tyrimo dalyvių. Atsižvelgiant į šiuos rezultatus, siekiant paskatinti žmones laikytis prevencijos rekomendacijų, ypač svarbu griauti „mitus“ apie COVID-19 ir stiprinti žmonių pasitikėjimą institucijomis, kurios teikia informaciją bei rekomendacijas ir yra atsakingos už pandemijos valdymą.

Viską apibendrinant, galime teigti, kad siekiant suprasti, kas žmones skatina laikytis COVID-19 prevencijos, ypač svarbu įsigilinti į pandemijos kontekstą, kuris labai greitai kinta, bei situacinius veiksnius. Šiame tyrime, siekiant išsiaiškinti prognostinę asmenybės bruožų, konspiracinių įsitikinimų, pasitikėjimo informaciniais šaltiniais bei suvoktos grėsmės vertę, numatant rekomendacijų laikymąsi, buvo skaičiuotas bendras visų rekomendacijų laikymosi įvertis. Dauguma anksčiau atliktų tyrimų apie prognostinius rekomendacijų laikymosi veiksnius, pasirinkdavo tirti vieną ar kelias labai konkrečias prevencines priemones (pvz., kaukių dėvėjimą ar socialinio atstumo laikymąsi). Mūsų tyrimas apėmė platesnį prevencinių rekomendacijų spektrą ir tai galima laikyti sąlyginiu tyrimo privalumu.

Vis dėlto, gautus rezultatus reikėtų interpretuoti atsargiai, kadangi pasirinkta netikimybinė patogioji tiriamųjų atranka, neleidžia daryti plačių išvadų. Be to, pasirinktas asmenybės bruožų vertinimo instrumentas BFI-10, pasižymėjo ypač žemu vidiniu suderintumu. Tikėtina, kad asmenybės bruožus matuojant kitu instrumentu, pvz., BFI-44, būtų pavykę nustatyti reikšmingą ryšį tarp visų Didžiojo penketo bruožų ir COVID-19 prevencijos rekomendacijų laikymosi. Svarbu paminėti ir tai, kad iš visų kurtų instrumentų, tik COVID-19 prevencijos vertinimo klausimynui buvo atlikta patvirtinančioji faktorių analizė ir taip užtikrintas instrumento validumas.

Atsižvelgiant į vis dar besitęsiančią COVID-19 pandemiją ir šiame darbe išryškėjusį konspiracinių įsitikinimų vaidmenį prognozuojant prevencinį elgesį, reikalingi tolimesni tyrimai, siekiant suprasti kaip skirtingi konspiraciniai įsitikinimai veikia rekomendacijų laikymąsi. Naujausias „ginklas“ kovoje su COVID-19 pandemija yra neseniai sukurtos vakcinos, apie kurias tai pat kuriamos įvairios sąmokslų teorijos bei skleidžiama dezinformacija. Todėl COVID-19 konspiracinių įsitikinimų, pasitikėjimo informacijos šaltiniais bei ketinimų skiepytis tyrinėjimai yra ypač aktualūs, atsižvelgiant į greitu metu prasidėsiančią masinę vakcinaciją nuo COVID-19 ligos.

IŠVADOS

1. Didžioji dalis tyrimo dalyvių laikosi oficialių COVID-19 prevencijos rekomendacijų: viešose uždarose vietose dėvi kaukes, laikosi socialinio atstumo, asmeninės higienos bei kitų prevencinių priemonių.
2. Sutarumas, pasitikėjimas oficialiais informacijos šaltiniais bei suvokta grėsmė yra ne tik teigiamai susijusi su COVID-19 prevencijos rekomendacijų laikymusi, bet ir jį prognozuoja.
3. Tikėjimas sąmokslo teorijomis apie COVID-19 yra neigiamai susijęs su rekomendacijų laikymusi ir netiesiogiai jį prognozuoja, susilpnindamas pasitikėjimą oficialiais informacijos šaltiniais.

LITERATŪRA

Abdelrahman, M. (2020). Personality Traits , Risk Perception , and Protective Behaviors of Arab Residents of Qatar During the COVID-19 Pandemic. *International Journal of Mental Health and Addiction*, DOI: 10.1007/s11469-020-00352-7

Ayittey, F. K., Ayittey, M. K., Chiwero, N. B., Kamasah, J. S., Dzuovor, C. (2020). Economic impacts of Wuhan 2019-nCoV on China and the world. *J Med Virol* 92, 473-475.

Ashrafi-rizi, H., & Kazempour, Z. (2020). Information Diet in Covid-19 Crisis; a Commentary. *Archives of Academic Emergency Medicine*, 8(1), e30. <https://doi.org/10.22037/aaem.v8i1.605>

Asselmann, E., Borghans L., Montizaan, R., & Seegers, P. (2020) The role of personality in the thoughts, feelings, and behaviors of students in Germany during the first weeks of the COVID-19 pandemic. *PLoS ONE* 15(11): e0242904. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0242904>

Atchison, J., Bowman, L., Vrinten, C., Redd, R., Pristera, P., & Eaton, J. (2020). Perceptions and behavioural responses of the general public during the COVID-19 pandemic: A cross-sectional survey of UK adults. *MedRxiv*. <https://doi.org/10.1101/2020.04.01.20050039>

Baines, D., & Elliott, R. J. R., (2020). "Defining misinformation, disinformation and malinformation: An urgent need for clarity during the COVID-19 infodemic," Discussion Papers 20-06, Department of Economics, University of Birmingham.

Balog-Way, D. H., & McComas, K. A. (2020). COVID-19: Reections on trust, tradeoffs, and preparedness. *Journal of Risk Research*, 1-11.

Bavel, J., Baicker, K., Boggio, P. S., Capraro, V., Cichocka, A., Cikara, M., Crockett, M. J., Crum, A. J., Douglas, K. M., Druckman, J. N., Drury, J., Dube, O., Ellemers, N., Finkel, E. J., Fowler, J. H., Gelfand, M., Han, S., Haslam, S. A., Jetten, J., Kitayama, S., ... Willer, R. (2020). Using social and behavioural science to support COVID-19 pandemic response. *Nature human behaviour*, 4(5), 460–471. <https://doi.org/10.1038/s41562-020-0884-z>

Byrne, B. M. (2001). *Structural Equation Modeling With AMOS*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

Bogart, L. M., & Thorburn, S. (2006). Relationship of African Americans' sociodemographic characteristics to belief in conspiracies about HIV/AIDS and birth control. *Journal of the National Medical Association*, 98(7), 1144–1150.

Bogg, T., & Milad, E. (2020). Demographic, personality, and social cognition correlates of coronavirus guideline adherence in a U.S. sample. *Health Psychology, 39*(12), 1026-1036. <http://dx.doi.org/10.1037/hea0000891>

Bogg, T., & Roberts, B. W. (2013) The Case for Conscientiousness: Evidence and Implications for a Personality Trait Marker of Health and Longevity, *Annals of Behavioral Medicine, 45*(3), 278–288. <https://doi.org/10.1007/s12160-012-9454-6>

Brotherton, R., French, C. C., & Pickering, A. D. (2013). Measuring belief in conspiracy theories: the generic conspiracist beliefs scale. *Frontiers in psychology, 4*, 279. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2013.00279>

Bruder, M., Haffke, P., Neave, N., Nouripanah, N., & Imhoff, R. (2013). Measuring individual differences in generic beliefs in conspiracy theories across cultures: Conspiracy mentality questionnaire. *Frontiers in Psychology, 4*, 225. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2013.00225>

Bulotaitė, L., Bagdžiūnienė, D., Žiedelis, A., & Sargautytė, R. (2021). Išgyventi COVID-19 pandemiją: psichologinių veiksnių svarba ketinimams laikytis prevencinių priemonių. *Visuomenės sveikata, 1*(92), 80–90.

Carciofo R, Yang J, Song N, Du F, Zhang K (2016) Psychometric Evaluation of Chinese-Language 44-Item and 10-Item Big Five Personality Inventories, Including Correlations with Chronotype, Mindfulness and Mind Wandering. *PLOS ONE 11*(2): e0149963. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0149963>

Carvalho, Lucas de F., Pianowski, Giselle, & Gonçalves, André P.. (2020). Personality differences and COVID-19: are extroversion and conscientiousness personality traits associated with engagement with containment measures?. *Trends in Psychiatry and Psychotherapy, 42*(2), 179-184. Epub April 09, 2020. <https://doi.org/10.1590/2237-6089-2020-0029>

Chan, H. F., Moon, J. W., Savage, D. A., Skali, A., Torgler, B., & Whyte, S. (2020). Can Psychological Traits Explain Mobility Behavior During the COVID-19 Pandemic? *Social Psychological and Personality Science*. <https://doi.org/10.1177/1948550620952572>

Condon BJ, Sinha T (2010). Who is that masked person: the use of face masks on Mexico City public transportation during the Influenza A (H1N1) outbreak. *Health Policy, 95*(1),50-56.

Čekanavičius, V. ir Murauskas, G. (2009). *Statistika ir jos taikymai III*. Vilnius: TEV.

Depoux, A., Martin, S., Karafillakis, E., Preet, R., Wilder-Smith, A., & Larson, H. (2020). The pandemic of social media panic travels faster than the COVID-19 outbreak. *Journal of Travel Medicine*. Advanced online publication. <https://doi.org/10.1093/jtm/taaa031>

Douglas, K. M., Sutton, R. M., & Cichocka, A. (2017). The Psychology of Conspiracy Theories. *Current directions in psychological science*, 26(6), 538–542. <https://doi.org/10.1177/0963721417718261>

Douglas, K. M., Uscinski, J. E., Sutton, R. M., Cichocka, A., Nefes, T., Ang, C. S., & Deravi, F. (2019). Understanding Conspiracy Theories. *Political Psychology*, 40(S1), 3–35. <https://doi.org/10.1111/pops.12568>

Dredze M, Broniatowski DA, Hilyard KM. Zika vaccine misconceptions: A social media analysis. *Vaccine*. 2016;34(30):3441-3442. doi:10.1016/j.vaccine.2016.05.008

Dryhurst, S., Schneider, C. R., Kerr, J., Freeman, A. L., Recchia, G., Van Der Bles, A. M., ... & van der Linden, S. (2020). Risk perceptions of COVID-19 around the world. *Journal of Risk Research*, 1-13.

Duan, L., Zhu, G. (2020) Psychological interventions for people affected by the CoViD-19 epidemic. *Lancet Psychiatry*, 7, 300-302.

Earnshaw, V. A., Eaton, L. A., Kalichman, S. C., Brousseau, N. M., Hill, E. C., & Fox, A. B. (2020). COVID-19 conspiracy beliefs, health behaviors, and policy support. *Translational behavioral medicine*, 10(4), 850–856. <https://doi.org/10.1093/tbm/ibaa090>

El-Toukhy, S. (2015). Parsing Susceptibility and Severity Dimensions of Health Risk Perceptions, *Journal of Health Communication*, 20(5), 499-511, DOI: 10.1080/10810730.2014.989342

European Centre for Disease Prevention and Control. (n.d.). *COVID-19*. <https://www.ecdc.europa.eu/en/covid-19>

Flesia, L., Monaro, M., Mazza, C., Fietta, V., Colicino, E., Segatto, B., & Roma, P. (2020). Predicting Perceived Stress Related to the Covid-19 Outbreak through Stable Psychological Traits and Machine Learning Models. *Journal of Clinical Medicine*, 9(10), 3350. doi:10.3390/jcm9103350

Ford, C. L., Wallace, S. P., Newman, A. P., Sung-Jae Lee, Cunningham, W. E. (2013) Belief in AIDS-Related Conspiracy Theories and Mistrust in the Government: Relationship With HIV Testing Among At-Risk Older Adults. *The Gerontologist*, 53(6), 973–984, <https://doi.org/10.1093/geront/gns192>

Freitag M, Ackermann K (2016). Direct democracy and institutional trust: Relationships and differences across personality traits. *Political Psychology*. 37(5), 707-723.

Gaston, G. B., & Alleyne-Green, B. (2013). The impact of African Americans' beliefs about HIV medical care on treatment adherence: A systematic review and recommendations for interventions. *AIDS and Behavior*, 17(1), 31–40. <https://doi.org/10.1007/s10461-012-0323-x>.

Gilles I, Bangerter A, Clémence A, Green EG, Krings F, Staerklé C, et al (2011). Trust in medical organizations predicts pandemic (H1N1) 2009 vaccination behavior and perceived efficacy of protection measures in the Swiss public. *European journal of epidemiology*, 26(3), 203-210.

Goreis, A., & Voracek, M. (2019). A systematic review and meta-analysis of psychological research on conspiracy beliefs: Field characteristics, measurement instruments, and associations with personality traits. *Frontiers in Psychology*, 10, 205. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00205>.

Greenhalgh, T., Schmid, M. B., Czypionka, T., Bassler, D., & Gruer, L. (2020). Face masks for the public during the covid-19 crisis. *The BMJ*, 369(April), 1–4. <https://doi.org/10.1136/bmj.m1435>

Yang, X. Y., Gong, R. N., Sassine, S., Morsa, M., Tchogna, A. S., Drouin, O., Chadi, N., & Jantchou, P. (2020). Risk Perception of COVID-19 Infection and Adherence to Preventive Measures among Adolescents and Young Adults. *Children (Basel, Switzerland)*, 7(12), 311. <https://doi.org/10.3390/children7120311>

Imhoff, R., & Bruder, M. (2014). Speaking (Un-)truth to power : Conspiracy mentality as a generalised political attitude. *European Journal of Personality*, 28(1), 25–43. <https://doi.org/10.1002/per.1930>

Imhoff, R., & Lamberty, P. (2020). A Bioweapon or a Hoax? The Link Between Distinct Conspiracy Beliefs About the Coronavirus Disease (COVID-19) Outbreak and Pandemic Behavior. *Social Psychological and Personality Science*, 11(8), 1110–1118. <https://doi.org/10.1177/1948550620934692>

John, O. P., Naumann, L. P., & Soto, C. J. (2008). Paradigm shift to the integrative Big Five Trait taxonomy. In *Handbook of personality: Theory and research* (pp. 114–158). [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(97\)81000-8](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(97)81000-8)

Jolley, D., & Douglas, K. M. (2014). The effects of anti-vaccine conspiracy theories on vaccination intentions. *PLoS One*, 9(2), e89177. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0089177>.

Kairys, A (2008). DIDYSIS PENKETAS: UŽ IR PRIEŠ. *Psichologija* 37, 71-84. DOI: 10.15388/Psichol.2008.0.2613

Koole, S. L., Jager, W., van den Berg, A. E., Vlek, C. A. J., & Hofstee, W. K. B. (2001). On the Social Nature of Personality: Effects of Extraversion, Agreeableness, and Feedback about Collective Resource Use on Cooperation in a Resource Dilemma. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(3), 289–301. <https://doi.org/10.1177/0146167201273003>

Kouzy, R., Abi Jaoude, J., Kraitem, A., El Alam, M. B., Karam, B., Adib, E., Zarka, J., Traboulsi, C., Akl, A. W., & Baddour, K. (2020). Coronavirus goes viral: Quantifying the

COVID-19 misinformation epidemic on Twitter. *Cureus*, 12(3), e7255. <https://doi.org/10.7759/cureus.7255>

Kroencke, L., Geukes, K., Utesch, T., Kuper, N., & Back, M. D. (2020). Neuroticism and emotional risk during the COVID-19 pandemic. *Journal of Research in Personality*, 89, 104038. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2020.104038>

Krupić, D., Žuro, B., & Krupić, D. (2021). Big Five traits, approach-avoidance motivation, concerns and adherence with COVID-19 prevention guidelines during the peak of pandemic in Croatia. *Personality and individual differences*, 179, 110913. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.110913>

Landrum, A., & Olshansky, A. (2019). The role of conspiracy mentality in denial of science and susceptibility to viral deception about science. *Politics and the Life Sciences*, 38(2), 193-209. doi:10.1017/pls.2019.9

Leppin, A., & Aro, A. R. (2009). Risk perceptions related to SARS and avian influenza: theoretical foundations of current empirical research. *International journal of behavioral medicine*, 16(1), 7–29. <https://doi.org/10.1007/s12529-008-9002-8>

Lewandowsky, S., Gignac, G. E., & Oberauer, K. (2013). The role of conspiracist ideation and worldviews in predicting rejection of science. *PLoS One*, 8(10), e75637. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0075637>

Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerija. (n.d.). *Koronavirusas*. <https://sam.lrv.lt/koronavirusas>

Luengo-Oroz, M., Hoffmann Pham, K., Bullock, J. et al. (2020). Artificial intelligence cooperation to support the global response to COVID-19. *Nat Mach Intell*, 2, 295–297 <https://doi.org/10.1038/s42256-020-0184-3>

Marinthe, G., Brown, G., Delouvé, S., & Jolley, D. (2020). Looking out for myself: Exploring the relationship between conspiracy mentality, perceived personal risk, and COVID-19 prevention measures. *British Journal of Health Psychology*, 25(4), 957–980. <https://doi.org/10.1111/bjhp.12449>

McCrae, R. R., & Costa, P. T., Jr. (2008). *The five-factor theory of personality*. In O. P. John, R. W. Robins, & L. A. Pervin (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (p. 159–181). The Guilford Press.

Mondak JJ, Halperin KD (2008). A framework for the study of personality and political behaviour. *British Journal of Political Science*, 38(2),335-362.

Möttus R., Realo A., Allik J., Esko T., & Metspalu A. (2012). History of the diagnosis of a sexually transmitted disease is linked to normal variation in personality traits. *J Sex Med*, 9, 2861–2867.

Muto K, Yamamoto I, Nagasu M, Tanaka M, Wada K (2020) Japanese citizens' behavioral changes and preparedness against COVID-19: An online survey during the early phase of the pandemic. *PLoS ONE* 15(6): e0234292. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0234292>

Oliver J. E, Wood T. (2014) Medical Conspiracy Theories and Health Behaviors in the United States. *JAMA Intern Med.*, 174(5), 817–818. doi:10.1001/jamainternmed.2014.190

Paek, H. J., & Hove, T. (2017). Risk perceptions and risk characteristics. In *Oxford Research Encyclopedia of Communication*. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.283>

Pakalniškienė, V. (2012). *Tyrimo ir įvertinimo priemonių patikimumo ir validumo nustatymas*.

Pask, E. B., & Rawlins, S. T. (2016). Men's intentions to engage in behaviors to protect against human papillomavirus (HPV): Testing the risk perception attitude framework. *Health communication*, 31(2), 139-149.

Pavela Banai, I., Banai, B., & Mikloušić, I. (2020). Beliefs in COVID-19 conspiracy theories predict lower levels of compliance with the preventive measures both directly and indirectly by lowering trust in government medical officials. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.29313.89443>

Pennycook, G., McPhetres, J., Zhang, Y., & Rand, D. G. (2020, March 18). Fighting COVID-19 misinformation on social media: Experimental evidence for a scalable accuracy nudge intervention. *PsyArXiv*. <https://doi.org/10.31234/osf.io/uhbk9>

Prati G, Pietrantonio L, Zani B (2011). Compliance with recommendations for pandemic influenza H1N1 2009: the role of trust and personal beliefs. *Health education research*, 26(5), 761-769.

Rammstedt, B., & John, O. P. (2007). Measuring personality in one minute or less: A 10-item short version of the Big Five Inventory in English and German. *Journal of Research in Personality*, 41(1), 203–212. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2006.02.001>

Rammstedt, B., John O. P. (2007). Measuring personality in one minute or less: A 10-item short version of the Big Five inventory in English and German. *Journal of Research in Personality*. 41(1), 203–212.

Roberts, B. W., & Mroczek, D. (2008). Personality Trait Change in Adulthood. *Current directions in psychological science*, 17(1), 31–35. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8721.2008.00543.x>

Roberts, B. W., Jackson, J. J., Fayard, J. V., Edmonds, G., & Meints, J. (2009). *Conscientiousness*. In M. R. Leary & R. H. Hoyle (Eds.), *Handbook of individual differences in social behavior* (p. 369–381). The Guilford Press.

Rogers, R. W. (1983). Cognitive and psychological processes in fear appeals and attitude change: A revised theory of protection motivation. *Social psychophysiology: A sourcebook*, 153-176.

Schmeisser, Y., Renström, E., & Bäck, H. (2020, October 12). Who follows the rules during a crisis? Personality traits and trust as predictors of compliance with containment recommendations during the COVID-19 pandemic in Sweden. <https://doi.org/10.31219/osf.io/vh6wu>

Snyder M., Ickes W. Personality and social behavior. In: Lindzey G., Aronson E., editors. *Handbook of social psychology*. Random House; New York, NY: 1985, 883–947.

Soto, C. J., & John, O. P. (2017). The next Big Five Inventory (BFI-2): Developing and assessing a hierarchical model with 15 facets to enhance bandwidth, fidelity, and predictive power. *Journal of Personality and Social Psychology*, 113(1), 117–143. <https://doi.org/10.1037/pspp0000096>

Swami V., Chamorro-Premuzic T., Furnham A. (2010). Unanswered questions: a preliminary investigation of personality and individual difference predictors of 9/11 conspiracist beliefs. *Appl. Cogn. Psychol.* 24, 749–761. [10.1002/acp.1583](https://doi.org/10.1002/acp.1583)

Swami V., Coles R., Stieger S., Pietschnig J., Furnham A., Rehim S., et al. (2011). Conspiracist ideation in Britain and Austria: evidence of a monological belief system and associations between individual psychological differences and real-world and fictitious conspiracy theories. *Br. J. Psychol.* 102, 443–463. [10.1111/j.2044-8295.2011.02036.x](https://doi.org/10.1111/j.2044-8295.2011.02036.x)

Swami V., Furnham A. (2012). Examining conspiracist beliefs about the disappearance of Amelia Earhart. *J. Gen. Psychol.* 139, 244–259. [10.1080/00221309.2012.697932](https://doi.org/10.1080/00221309.2012.697932)

Swami V., Pietschnig J., Tran U. S., Nader I. W., Stieger S., Voracek M. (2013). Lunar Lies: the impact of informational framing and individual differences in shaping conspiracist beliefs about the moon landings. *Appl. Cogn. Psychol.* 27, 71–80. [10.1002/acp.2873](https://doi.org/10.1002/acp.2873)

Swami, V., Barron, D., Weis, L., Voracek, M., Stieger, S., and Furnham, A. (2017). An examination of the factorial and convergent validity of four measures of conspiracist ideation, with recommendations for researchers. *PLoS ONE* 12:e0172617. doi: [10.1371/journal.pone.0172617](https://doi.org/10.1371/journal.pone.0172617)

Talevi, D., Soccì, V., Carai, M., Carnaghi, G., Faleri, S., & Trebbi, E., Bernardo, A., Capelli, F., & Pacitti, F. (2020). Mental health outcomes of the CoViD-19 pandemic. *Rivista di Psichiatria*. 55, 137-144.

Trost K. K., Wiggins J. S., Costa P. T., Herbst J. H., McCare R. R., Masters H. L. (2000). Personality psychology and problem behaviors: HIV risk and the five-factor model. *Journal of Personality*, 68(6), 1233–1252. <https://doi.org/10.1111/1467-6494.00133>

Užkrečiamųjų ligų ir AIDS centras. (n.d.). *DUK apie COVID-19 ligą - ULAC*. <http://www.ulac.lt/lt/duk-apie-covid-19-liga>

Van den Broucke, S. (2020). Why health promotion matters to the COVID-19 pandemic, and vice versa, *Health Promotion International* 35(2) 181–186, <https://doi.org/10.1093/heapro/daaa042>

Van Dijk, S., Hanssen, D., Naarding, P., Lucassen, P., Comijs, H., & Oude Voshaar, R. (2016). Big Five personality traits and medically unexplained symptoms in later life. *European Psychiatry*, 38, 23-30. doi:10.1016/j.eurpsy.2016.05.002

van Prooijen, J.-W., & Douglas, K. M. (2017). Conspiracy theories as part of history: The role of societal crisis situations. *Memory Studies*, 10, 323–333. <https://doi.org/10.1177/1750698017701615>

Vinck P, Pham PN, Bindu KK, Bedford J, Nilles EJ (2019). Institutional trust and misinformation in the response to the 2018–19 Ebola outbreak in North Kivu, DR Congo: a population-based survey. *The Lancet Infectious Diseases*, 19(5), 529-536.

Wang, C., Chudzicka-Czupala, A., Grabowski, D., Pan, R., Adamus, K., Wan, X., Hetnał, M., Tan, Y., Olszewska-Guizzo, A., Xu, L., McIntyre, R. S., Quek, J., Ho, R., & Ho, C. (2020). The Association Between Physical and Mental Health and Face Mask Use During the COVID-19 Pandemic: A Comparison of Two Countries With Different Views and Practices. *Frontiers in Psychiatry*, 11(September), 1–13. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2020.569981>

Weiss B., Paasche-Orlow M.(2020). Disparities in Adherence to COVID-19 Public Health Recommendations. *HLRP: Health Literacy Research and Practice*. 4(3) e171-e173. doi: 10.3928/24748307-20200723-01

Weiss, A., & Deary, I. J. (2020). A New Look at Neuroticism: Should We Worry So Much About Worrying? *Current Directions in Psychological Science*, 29(1), 92–101. <https://doi.org/10.1177/0963721419887184>

WHO. (2020). Mental Health and Psychosocial Considerations During COVID-19 Outbreak. *World Health Organization*, January, 1–6. <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/mental-health-considerations.pdf>

WHO. (2020). Novel Coronavirus. *Situation Report – 205*, 205(6), 1–19. <https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200202-sitrep-13-ncov-v3.pdf>

WHO. (n.d.). *Coronavirus*. https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1

Wood, M. J. (2016). Some dare call it conspiracy: labeling something a conspiracy theory does not reduce belief in it. *Polit. Psychol.* 37, 695–705. doi: 10.1111/pops.12285

Wood, M. J. (2017). Conspiracy suspicions as a proxy for beliefs in conspiracy theories: implications for theory and measurement. *Br. J. Psychol.* 108, 507–527. doi: 10.1111/bjop.12231

Zhang, X., Wang, F., Zhu, C., & Wang, Z. (2020). Willingness to self-isolate when facing a pandemic risk: Model, empirical test, and policy recommendations. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(1), 197. <https://doi.org/10.3390/ijerph17010197>

Ziegler, M., Kemper, C. J., & Krueger, P. (2014). Short scales – Five misunderstandings and ways to overcome them. *Journal of Individual Differences*, 35, 185–189, 10.1027/1614-0001/a00014

PRIEDAI

1. priedas. Normalumo tikrinimo rezultatai

Kintamieji	Kolmogorov-Smirnov			Asimetrija (Skewness)	Ekscesas (Kurtosis)
	Statistika	df	p.		
Ekstraversija	0,175	280	<0,001	-,038	0,245
Šaoningumas	0,138	280	<0,001	-,218	-0,017
Sutarumas	0,162	280	<0,001	-,511	0,363
Neurotiškumas	0,122	280	<0,001	-,075	-0,470
Atvirumas	0,166	280	<0,001	,068	-0,622
Ša mokslinis mentalitetas	0,033	280	0,200*	-,147	-0,174
COVID-19 konspiraciniai įsitikinimai	0,093	280	<0,001	,565	-0,214
Suvokta grėsmė	0,132	280	<0,001	,062	-0,432
Pasitikėjimas oficialiais informacijos šaltiniais	0,140	280	<0,001	-,759	0,721
Rekomendacijų laikymasis	0,102	280	<0,001	-,973	1,440

2 priedas. COVID-19 prevencijos rekomendacijų laikymosi klausimynas

	1-niekada	2-retai	3-kartais	4-dažnai	5-visada
Buvote dėmesingas ir stengėtės neliesti savo veido (ypač burnos, nosies ir akių)	☐	☐	☐	☐	☐
Dėvėjote kaukę taip, kad ji dengtų burną ir nosį, būnant uždaroje viešose vietose	☐	☐	☐	☐	☐
Būnant viešoje uždaroje vietoje ar lauke, stengėtės laikytis bent 2 m. atstumo nuo kitų žmonių	☐	☐	☐	☐	☐
Plovėte ar dezinfekavote rankas po to, kai liėtėte paviršius viešose vietose ar grįžus iš lauko	☐	☐	☐	☐	☐
Ribojote nebūtinus kontaktus su kitais žmonėmis	☐	☐	☐	☐	☐
Valydavote ar dezinfekuodavote dažniausiai liečiamus paviršius (pvz., durų rankenas ir t.t.)	☐	☐	☐	☐	☐
Kelias kartus per dieną bent 10 min. vėdindavote namus	☐	☐	☐	☐	☐

3 priedas. COVID-19 konspiracinių įsitikinimų klausimynas

	Visiškai nepritariu	Nepritariu	Nei pritariu, nei nepritariu	Pritariu	Visiškai pritariu
Koronavirusas neegzistuoja	☐	☐	☐	☐	☐
Koronavirusas greičiausiai yra sukurtas laboratorijoje	☐	☐	☐	☐	☐
Koronavirusas yra susijęs su 5G ryšiu	☐	☐	☐	☐	☐
Koronavirusas yra tik gripo atmaina	☐	☐	☐	☐	☐
Mirtingumo bei sergamumo nuo COVID-19 rodikliai yra iškraipomi	☐	☐	☐	☐	☐
Griežtos karantino sąlygos yra nulemtos ne tik koronaviruso plitimo, bet ir kitų neatskleidžiamų priežasčių	☐	☐	☐	☐	☐
Vakcinoje nuo COVID-19 yra mikročipas	☐	☐	☐	☐	☐
Skiepai nuo koronaviruso pakeičia žmogaus DNR	☐	☐	☐	☐	☐